

Przewodnik po gminie **Raków**

i produktach lokalnych obszaru LGD „Białe Ługi”.

Przewodnik po gminie Raków

i produktach lokalnych obszaru LGD „Białe Ługi”.

Przygotowanie tekstów: Centrum Kultury Fizycznej i Rozwoju Lokalnego w Rakowie

Teksty: mgr Agnieszka Zwierzyńska, mgr Krzysztof Śliwa

Zdjęcia: Dariusz Jóźwik, Ryszard Mikula

Projekt i skład przewodnika: Dominik Detka – Studio SDS ©

Recenzja: mgr Justyna Cedrowicz, mgr Grzegorz Szewczyk

Współpraca:

Archiwum Gminnego Centrum Kultury w Chmielniku

Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Daleszycach

Gminny Ośrodek Kultury w Szydłowie

Mapy miejscowości:

Archiwum Agencji JP

Realizacja:

Przedsiębiorstwo Poligraficzne SDS Marek Detka ©
25-671 Kielce, ul. Batalionów Chłopskich 6, tel. 502 536 955

AGENCJA JP

ISBN: 978-83-61852-45-2

Nakład: 4 000 egz.

Szczególne podziękowania należą się Panu Dominikowi Detce, który przygotował projekt okładki oraz służył pomocą przy opracowaniu przewodnika.

Na okładce zamieszczono fotografie pochodzące ze zbiorów Centrum Kultury Fizycznej i Rozwoju Lokalnego w Rakowie.

Publikacja realizowana w ramach działania 413 z zakresu małych projektów: „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 pn. „Opracowanie i wydanie przewodnika po gminie Raków i produktach lokalnych obszaru LGD Białe Ługi”.

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich:
Europa inwestująca w obszary wiejskie
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach osi Leader
Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 - 2013

mgr Alina Siwonina

Wójt Gminy Raków

Szanowni Państwo,

w imieniu mieszkańców i władz samorządowych serdecznie witam na terenie gminy Raków. Bogate walory przyrodnicze, ciekawe zabytki kultury, niezapomniana atmosfera podczas lokalnych uroczystości związana z kultywowaniem tradycji i dziedzictwa połączona z gościnnością mieszkańców sprawiają, że nie zapomnimie Państwo wizyty na naszej ziemi. Warto przyjechać na weekend, ale także warto pomyśleć o naszej gminie jako miejscu stałego zamieszkania czy inwestycji.

Gmina Raków i każde sołectwo wchodzące w jej skład pięknieje z każdym dniem. Powstające nowe inwestycje infrastrukturalne i społeczne zmieniają otoczenie oraz mają znaczący wpływ na kultywowanie lokalnych tradycji. Powstają nowe drogi, chodniki, modernizujemy budynki szkół oraz siedziby OSP, chcąc zapewnić dzieciom i młodzieży jak najlepszy start w dorosłe życie.

*Pamięć zwyczajów naszych przodków znalazła odzwierciedlenie w promocji produktów lokalnych wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych prowadzoną przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz nazwanych **Laurami Tradycji**, tj.:*

- Dzienie rakowskie,

- Rakowski Ziemniak Pieczony.

Zapraszam do udziału w lokalnych uroczystościach i gminnych świętach. Jest to doskonała okazja do obejrzenia ciekawych i różnorodnych programów artystycznych z udziałem całej społeczności lokalnej oraz spróbowania specjalów przygotowanych przez Panie z Kół Gospodyń Wiejskich i właścicieli gospodarstw agroturystycznych.

Wstęp

Niniejsze opracowanie poświęcone jest miejscowościom tworzącym Gminę Raków. Wszystkie one poszczycić się mogą bogatym dorobkiem – prezentując swą barwną historię, zabytki kultury materialnej, wspaniałą przyrodę jak również tradycję i tożsamość.

Gmina Raków to 28 sołectw, które tworzą jej niepowtarzalny urok, są to: Bardo, Celiny, Chańcza, Dębno, Drogowle, Głuchów, Głuchów Lasy, Jamno, Lipiny, Korzenno, Koziel, Mędrów, Nowa Huta, Ociesęki, Papiernia, Pągowiec, Pułaczów, Radostów, Raków, Rakówka, Rembów, Smyków, Szumsko, Szumsko – Kolonia, Wola Wąkopna, Wólka Pokłonna, Zalesie, Życiny.

Gmina Raków jest jedną z dziewiętnastu gmin tworzących powiat kielecki z siedzibą starostwa w Kielcach, położona w południowo-wschodniej części województwa świętokrzyskiego graniczy z gminami: Łągów, Daleszyce, Pierzchnica (powiat kielecki) oraz Szydłów, Staszów, Bogoria (wchodzącymi w skład powiatu staszowskiego).

Została powołana do życia 1 stycznia 1973 r., od początku swego istnienia wchodziła w skład województwa kieleckiego (obecnie świętokrzyskiego). Zajmuje obszar o powierzchni 191 km², zamieszkały przez (dane z XII 2010 r.) 5987 mieszkańców.

Niniejsze opracowanie służyć ma przybliżeniu (zarówno mieszkańcom, jak i przybywającym tu gościom) ciekawej historii, cennych zabytków kultury oraz wyjątkowej przyrody – słowem wszystkiego co wiąże się z niepowtarzalnym charakterem ziemi rakowskiej. Celem publikacji jest odkrywanie nieznanych dotąd, bądź już zapomnianych walorów wyróżniających każdą z miejscowości tworzących Gminę Raków. Wszystkie one poszczycić się mogą bogatym dorobkiem, własną tożsamością.

Ziemia rakowska to obszar o wspaniałej nieskażonej przyrodzie (lasy zajmują ponad połowę obszaru gminy) oraz dogodnych warunkach do wypoczynku z dala od wielkomiejskiego zgiełku. Wiele perspektyw w tym kierunku stwarza Zalew Chańcza (największy zbiornik wodny w województwie). Turyści ceniący sobie spokój i ciszę, na równi z wielbicielami czynnego spędzania czasu, znajdą tu wiele możliwości do realizacji swych zainteresowań i pasji.

Atutem zachęcającym do przybycia jest niewielka odległość do wielu, licznie odwiedzanych atrakcji turystycznych województwa świętokrzyskiego (cenionych w całym kraju i nie tylko). Łatwo dotrzeć stąd można do Szydłowa (nazwanego „Polskim Carcassonne”) gdzie przetrwał do naszych czasów oryginalny, średnio-wieczny układ urbanistyczny z okazałymi murami miejskimi o długości kilkuset metrów. Niedaleko jest również do Kurozwęk, w miejscowości podziwiać można wspaniały kompleks pałacowo-parkowy (noszący ślady licznych stylów architektonicznych, od gotyku po barok).

Warto także odwiedzić XVII-wieczny pokamedulski zespół klasztorny w Rytwiarach (tzw. Pustelnię Złotego Lasu). Niepozorna z zewnątrz bryła kościoła klasztornego kryje wewnątrz wspaniałe barokowe dekoracje, pełne przepychu i fantazji.

Nie sposób pominąć znajdującego się w miejscowości Ujazd wspaniałego XVII-wiecznego zamku „Krzyżtopór” (wzniesionego przez rodzinę Ossolińskich).

Szczególne znaczenie dla turystów przybywających w rejon Gór Świętokrzyskich mają odwiedziny opactwa na Świętym Krzyżu. Miejsce to od setek lat uważano za wyjątkowe. W pierwszych wiekach naszej ery w rejonie góry wytapiano żelazo. W czasach pogańskich istniał tu prawdopodobnie ośrodek kultu. Po przyjęciu chrześcijaństwa (około I połowy XII wieku) wybudowano na szczycie świątynię, nad którą pieczę powierzono benedyktynom. Sprowadzenie relikwii Krzyża Świętego doprowadziło do bujnego rozwoju opactwa jako miejsca pielgrzymkowego. Po likwidacji konwentu w murach klasztornych (do połowy XX wieku) działało ciężkie więzienie. Od niedawna miejscem tym opiekują się ojcowie oblaci.

Wyjątkowa różnorodność i bogactwo regionu świętokrzyskiego sprawia, że ziemia rakowska to miejsce o wspaniałych warunkach do wypoczynku, ciekawe pod względem historycznym i kulturowym, mogące poszczycić się własną i niepowtarzalną atmosferą.

Wyśmienite potrawy z Rakowa, Szydłowa, Daleszyc i Chmielnika zachwycają niejednego smakosza a wyjątkowe i unikatowe wydarzenia lokalne tworzą klimat, który warto przeżyć.

Niniejszy przewodnik ukazuje najciekawsze miejsca obszaru LGD „Białe Ługi”, wyśmienite przepisy kulinarne, produkty lokalne wpisane na Listę Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz prezentuje wizytówki gospodarstw agroturystycznych i najciekawsze oferty rękodzielnicze gminy Raków.

Miejscowości gminy Raków

LEGENDA

Piesze szlaki turystyczne i szlaki rowerowe

Piesze szlaki turystyczne
Touristische Wanderwege
Walking tourist route

Szlaki rowerowe
Fahrradrouten
Bicycle routes

Długość szlaków rowerowych

Bardo

Bardo

1. Położenie

Miejscowość Bardo położona jest w północnej części Gminy Raków. Zajmuje obszar 995,11 ha. Bardo graniczy z miejscowościami Zalesie i Rembów oraz znajdującymi się w gminie Łągów Czyżowem, Wolą Łagowską i Sadkowem.

2. Etymologia nazwy

Aa

Nazwa miejscowości wiąże się z charakterystyką tutejszego krajobrazu, staropolski wyraz „bardo” utożsamiać bowiem należy ze słowem „pagórek”.

Mogiła powstańców styczniowych tzw. Trzy Krzyże

3. Rys historyczny

Pierwsze udokumentowane informacje na temat miejscowości sięgają XIV wieku, w roku 1399 Bardo należało do rodziny Kurozwęckich. Jan Długosz opisując w „Liber beneficiorum” dochody i majątek diecezji krakowskiej wspomina również o tutejszej parafii. Bardo w tym okresie (XV w.) wymienione jest wśród parafii prepozytury kieleckiej płacących dziesięcinę papiestwu.

Od około 1470 roku stał w Bardzie drewniany kościół ufundowany przez ówczesnego właściciela Mikołaja z Kurozwęk. W 1520 r. po śmierci ostatniego z rodu Kurozwęckich – Hieronima, Bardo wraz z Podgrodzem (dzisiejszym Rembowem), Lipinami, Zalesiem i Pągowcem przeszło w ręce rodziny Gnoińskich. Dziedziczką wsi była Jadwiga Gnoińska, która wyszła za mąż za znanego działacza reformacyjnego Jana Sienieńskiego.

W XVIII wieku Bardo było własnością Kossowskich oraz Misiewskich.

W roku 1811 miejscowość znajdowała się w rękach rodziny Chomańskich, przejęła ona tutejsze włości z rąk wcześniejszych właścicieli – Dobrowolskich.

W Bardzie urodził się w 1826 roku ksiądz Antoni Ksawery Sotkiewicz późniejszy biskup sandomierski (zmarły w 1902 r.)

W okresie powstania styczniowego 18 grudnia 1863 r. w okolicy wsi stał się oddział Polaków (pod komendą majora Juliana Rosenbacha) z Rosjanami (pod dowództwem generała Czengierego). Miejsce spoczynku poległych powstańców upamiętnia mogiła z trzema krzyżami. Pomnik odnowiono 5 października 2003 r. w 140 rocznicę Powstania Styczniowego.

Kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny

Do końca XIX wieku Bardo składało się z trzech oddzielnych wiosek, „Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego” wymienia: Bardo – dolne (wieś i folwark), Bardo – górne (wieś), Bardo – plebanię (wieś kościelną) wchodzące w skład gminy Rembów.

W czasie I wojny światowej na krótki postój zatrzymał się tu Józef Piłsudski ze swymi żołnierzami.

Od 26 VIII 1944 r. do 12 I 1945 r. w okolicach Barda przechodziła linia frontu, w czasie walk miejscowość została poważnie zniszczona.

4. Zabytki

Kościół parafialny barokowo-klasycystyczny, jednonawowy z węższym prezbiterium, prostokątnym o świętych narożach. Od wschodu do kościoła przylega zakrystia i kruchta. W nawie strop, prezbiterium nakryte sklepieniem kolebkowym, w zakrystii i kruchcie sklepienie krzyżowe. Fasada została ujęta w pary pilastrów, zwieńczona trójkątnym przyczółkiem.

Obecny kościół parafialny został wybudowany w 1789 r. z inicjatywy Barbary Miśkowskiej – stolnikowej braclawskiej (właścicielki wsi). Konsekracji dokonał w 1791 roku biskup hiryński, sufragan sandomierski – Boxa Radoszewski.

Do wyposażenia kościoła zaliczamy trzy ołtarze rokokowe z rzeźbami świętych i aniołów z końca XVIII w. W głównym ołtarzu znajduje się obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem w srebrnej sukience i koronie. Zasłonę do niego stanowi obraz Odwiedzin Matki Bożej u św. Elżbiety, która klęcząc wita Najświętszą Pannę, obok stoją św. Józef i św. Zachariasz (mąż św. Elżbiety). Obraz ten namalował w 1904 roku Aleksander Brzostek. Ambona rokokowa z obrazem (w zaplecku) Chrystusa błogosławiącego. Chór muzyczny drewniany, wsparty na dwóch słupach. Chrzcielnica kamienna z XVI wieku z rokokową przykrywą. Zachowały się również: kielich i puszka z ok. 1660 r., monstrancja z II połowy XVIII w. oraz krzyż – relikwiarz mosiężny z XVIII w.

Dzwon z 1411 roku

Po lewej stronie znajduje się ołtarz św. Barbary, na zasłonie św. Michał ciskający pioruny na zdeptanego przezeń diabła, w górnej części ścicie św. Jana. Po prawej stronie krucyfiks barokowy, u góry przedstawienie św. Izydora jako oracza w pol-

skiej wieśniaczej sukmanie. Nad wejściem do zakrystii czytamy: „Dedicatio Eccsiae in Domin. I post Festum S Bartholomei”.

Przy kościele znajduje się murowana dzwonnica mieszcząca niezwykle cenny dzwon z początków XV wieku.

Dzwon z 1411 roku zachował się do dziś. Widnieje na nim napis: „Romani ac incoli P. est fusa campana ad honorem OM. S A. an D MCCCCXI”, herb Jastrzębiec nad którym „IHS”, herb Poraj nad którym „MARIA”.

5. Walory przyrodnicze

Wieś położona jest w malowniczej dolinie u stóp góry, która przed setkami milionów lat mogła być wulkanem. Od lat stanowi ona cel wypraw geologicznych, nazwana została „Świńskim Ryjem”, ponieważ widziana od strony wsi Czyżów przypomina tę część zwierzęcia (możliwe, że nazwa ta została wymyślona przez miejscowych gospodarzy).

Ma ona wysokość 396 m n.p.m. W południowym jej zboczu znajduje się wąwóz Prągowiec, ciągnący się przez pół kilometra, głęboki, trudno dostępny i gęsto zarośnięty. W odsłoniętych łupkach skalnych w wąwozie geolodzy znaleźli liczne skamieniałości zwierząt sprzed 400 milionów lat – graptolitów, trylobitów, ramienionogów i małży.

Na terenie sołectwa obejrzeć można granitowy głaz narzutowy pochodzenia skandynawskiego o szaro – różowej barwie. Wymiary: obwód – 4,30 m., wysokość – 0,90 m. Znajduje się on w odległości 2 km na północ od wsi, przy drodze asfaltowej z Barda do Łagowa, około 300 m za mogiłą powstańców styczniowych (tzw. „Trzy Krzyże”).

Granitowy głaz narzutowy

6. Podania i legendy

Prawdopodobnie przejeżdżał tędy król Władysław Jagiełło w drodze z Wilna do Krakowa. Według legendy, po wielkim boju pod Grunwaldem, wracając do Krakowa, zatrzymał się na obozowisku w Bardzie. Za bohaterstwo chłopów, którzy zgłaszali się z Barda pod jego chorągiew podarował dzwon do miejscowego kościoła.

Celiny

Celiny

1. Położenie

Miejscowość położona jest w zachodniej części gminy Raków. Zajmuje obszar o powierzchni 328,42 ha, graniczy z miejscowościami: Smyków, Korzenno, Głuchów Lasy i Papiernia.

2. Rys historyczny

Powstanie wsi Celiny datuje się na XVII w., początkowo stanowiła ona przysiółek wcześniej powstałego Korzenna. W czasie II wojny światowej działały tu oddziały partyzanckie Batalionów Chłopskich i Narodowych Sił Zbrojnych. W roku 1944 miejscowość została wysiedlona, osadzono tu żołnierzy niemieckich, w rejonie Celin utworzono boiem zaplecze frontu, który przebiegał w okolicach Rakowa.

Krajobraz Celin

3. Zabytki

W miejscowości przetrwało do naszych czasów kilka zabudowań z przełomu XIX i XX wieku. Zachowała się m. in. zagroda, w skład której wchodzi: dom drewniany (z ok. 1880 r.), drewniana obora (z ok. 1880 r.) i stodoła (z 1920 r.). Ocalały również dwa domy drewniane wzniesione około roku 1920 oraz obora pochodząca z tego samego okresu.

4. Walory przyrodnicze

Celiny z każdej strony otoczone są lasami, które tworzą specyficzny mikroklimat i obfitują w runo leśne. Miejscowość leży w otulinie Cisowsko – Orłowińskiego Parku Krajobrazowego. Bogato reprezentowany jest świat zwierzęcy. Z ptaków spotykamy: sikorę bogatkę, szpaka, drozda śpiewaka i skowronka oraz rzadko występujące gatunki: jastrzębia, krogulca, pustulki. Ssaki reprezentują m. in.: gacek wielkouch, zając, dzik, lis, jenot, sarna i jeleni.

1. Położenie

Miejscowość Chańcza położona jest w południowej części gminy Raków, zajmuje obszar 2407,62 ha. Chańcza graniczy z miejscowościami Życiny, Raków, Jamno i Rakówka.

2. Etymologia nazwy

Aa

Nazwa miejscowości wywodzi się najprawdopodobniej od nazwy osobowej: Chaniec, Chaniek, Haniec, Hańko. Jest to bardzo stara nazwa wywodząca się z prasłowiańskich nazw dzierżawczych, powstałych od indywidualnych i zbiorowych określeń ludzi. Nazwa dzisiejsza oznacza więc miejscowość będącą kiedyś własnością człowieka, od imienia którego utworzono nazwę.

3. Rys historyczny

Chańcza należy do najstarszych miejscowości w Gminie Raków, w dokumentach pisanych została wymieniona już w roku 1271.

Według lustracji z 1832 r. znajdowały się tu: folwark z młynem, tartakiem, austerią (karczmą) i wapielnią – stanowiły one własność ogólnego funduszu religijnego. Jak podają źródła z przełomu XIX i XX wieku wieś w tym okresie należała do generała Gromeki.

W roku 1944 (23 lipca) w Chańczy odbyło się zebranie z udziałem 27 przedstawicieli lewicowych ugrupowań podziemnych mające na celu utworzenie konspiracyjnej Wojewódzkiej Rady Narodowej.

Pomnik poświęcony Pierwszej Sesji
Konspiracyjnej Wojewódzkiej Rady Narodowej

4. Zabytki

W Chańczy zachowały się cztery drewniane domy mieszkalne wybudowane w II połowie XIX w., dwa z nich pochodzą z roku 1880, pozostałe z około 1857, oraz 1870. Przetrwały także mocno przebudowane pozostałości dworu pochodzącego prawdopodobnie z końca wieku XVIII.

W Chańczy obejrzeć można także XIX – wieczną kapliczkę poświęconą Matce Boskiej.

Zalew Chańcza

5. Walory przyrodnicze

Szczególnym atutem miejscowości i gminy jest zbiornik wodny – Zalew Chańcza. Maksymalna powierzchnia lustra wody wynosi ponad 400 ha.

Zalew Chańcza położony jest na wysokości 217,8 m n.p.m., w południowo wschodniej części województwa świętokrzyskiego. Został utworzony przez przegrodzenie rzeki Czarnej Staszowskiej zaporą wybudowaną w latach 1974 – 1984. Zalew obejmuje tereny otuliny Cisowsko – Orłowińskiego Parku Krajobrazowego oraz Chmielnicko – Szydłowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Teren wokół zbiornika jest łagodnie pofałdowany, co bardzo urozmaica krajobraz (otaczają go lasy sosnowe po-

Dąb „Biskup”

przerywane polami uprawnymi). Położenie geograficzne oraz mikroklimat zalewu sprawiają, że ilość opadów atmosferycznych jest niska, klimat jest tu łagodny zbliżony do klimatu Sandomierza ze względu na podobną wysokość bezwzględną.

Zbiornik powstał w dolinie rzeki Czarnej Staszowskiej na terenie piaszczystym, częściowo pokrytym lasem i zakrzaczonym. Na terenie zalewowym znajdowały się również budowle (między innymi młyn, nasyp drogowy, mostek, które przed zalaniem zostały rozebrane lub zburzone) oraz stawy rybne i groble, brzegi samej rzeki porośnięte były drzewami, które wycięto. Dno zalewu poza rozlewiskami przy Rakowie jest na ogół piaszczyste z niewielką ilością osadu naniesionego przez rzekę zasilającą podczas większych, intensywnych opadów. W obszarach większych miejscowych zagłębień dna, w starym korycie rzeki oraz w ztokach występuje niezbyt gruba warstwa mułu.

W Chańczy znajduje się również wspaniały okaz drzewa uznanego za pomnik przyrody ożywionej. Jest to dąb szypułkowy „Biskup”, którego wiek szacuje się na 250 lat, mierzy on około 30 metrów wysokości.

Głaz narzutowy

Naprzeciwko gospodarstwa nr 37, na wschód od drogi Kielce – Staszów zobaczyć można głaz narzutowy o wysokości 0,90 m i obwodzie 3,5 m.

Rynek w Dębnie

Dębno

1. Położenie

Miejscowość Dębno położona jest w centralnej części gminy Raków, zajmuje obszar o powierzchni 831,43 ha. Od strony południowej przepływa przez tereny sołectwa rzeka Czarna Staszowska, od północnej droga wojewódzka nr 764 Kielce – Połaniec. Zachodnia część Dębna przylega do lasów państwowych i Wspólnoty Wsi Dębno, które wchodzi w skład Cisowsko–Orłowski Parku Krajobrazowego.

2. Rys historyczny

Najstarszy zapis historyczny poświadczający istnienie miejscowości „Dambno” pochodzi z lat 1470 – 1480. Dębno było w średniowieczu własnością rodu Pilawitów, później Kotów, w XVI w. Sienieńskich. W 1569 roku ówczesny właściciel – Jan Sienieński założył (na miejscu istniejącej wówczas wsi) miasto nazwane Dębnem. Od XVIII wieku istniał tu cech sitarzy i przetakarzy, których wyroby były znane w całej okolicy. Tradycje te przetrwały do II połowy XX wieku.

Zachowany w odpisie (z początku XX w.) przywilej cechu sitarzy i przetakarzy z Dębna wymienia jako właścicieli miasteczka Barbarę z Kossowskich Misiewską (stolnikową braclawską) oraz Michała Wittelina Lipowskiego (wojskiego starszego powiatu wiślickiego). Dokument wystawiony 26 stycznia 1776 r. reguluje szczegółowo prawa i obowiązki cechowe, potwierdzając także podział Dębna (oraz Rakowa) pomiędzy rody Misiewskich (wcześniej Kossowskich) i Lipowskich.

Rejestr z roku 1827 poświadcza istnienie w Dębnie 38 domostw, które zamieszkiwała łączna liczba 232 osób.

Kaplica pw. św. Tekli

3. Zabytki

Pozostałością po „miejskich” czasach jest zachowana zabudowa wsi – rynek wraz z układem urbanistycznym (jedynym zachowanym w regionie świętokrzysko – małopolskim).

Zabudowa Dębna skupia się wokół obszernego czworobocznego rynku z kaplicą pośrodku. Typowy układ miejski z ulicami przyrynkowymi nie został wykształcony. Kaplica pod wezwaniem św. Tekli powstała w XVIII wieku, jest to budowla murowana, prostokątna z dwuspadowym dachem. Wnętrze przykryte jest drewnianym stropem, w środku znajduje się barokowa rzeźba św. Tekli (z XVIII w.). Kaplica otoczona jest kamiennym ogrodzeniem pochodzącym prawdopodobnie z czasów jej budowy.

Zachowały się także dwa domy murowane z przełomu wieków (XIX i XX), jeden z nich pochodzi z końca XIX stulecia, drugi z około 1910 r.

4. Walory przyrodnicze

Środowisko przyrodnicze Dębna obfituje w lasy sosnowe, poza tym są tu skupiska jałowca występującego w dużych ilościach. Pobliskie lasy to raj dla grzybiarzy, a szczególnie wytrwali mogą nazbierać jesienią żurawiny na bagnach należących do wspólnoty wsi. Można tu również podziwiać pracę bobrów oraz ich tamy, które spiętrzają wody rzeki Czarnej Staszowskiej.

Przyroda

5. Imprezy

Największym i najbardziej kojarzonym z miejscowością wydarzeniem jest organizowana od kilkunastu lat cykliczna uroczystość religijno – obyczajowa pn. „W dzień św. Tekli ziemniaki będziemy piekli”. Jest ona wizytówką miejscowości, corocznie we wrześniu uczestniczy w niej kilka tysięcy osób, w tym goście nie tylko z powiatu czy województwa. Odpust św. Tekli rozpoczyna się południową mszą świętą, następnie odbywają się występy artystyczne. W tym czasie w olbrzymim ognisku pieczone są ziemniaki. Na miejscu skorzystać można z wielu przygotowanych atrakcji, m.in.: skosztować oryginalnych potraw, zapoznać się z działalnością lokalnych organizacji i instytucji, obejrzeć ciekawe ekspozycje lub skorzystać z oferty wesołego miasteczka. Impreza kończy się około północy zabawą taneczną przy dopalającym się ognisku odpustowym.

Plonące ognisko podczas uroczystości religijno-obyczajowej pn. „W dzień Św. Tekli ziemniaki będziemy piekli”

Drogowle

Drogowle

1. Położenie

Drogowle położone są w centralnej części gminy Raków, zajmują powierzchnię 642,84 ha. Miejscowość sąsiaduje z następującymi sołectwami: Głuchów Lasy, Mędrów, Wólka Pokłonna, Wola Wąkopna, Dębno.

2. Rys historyczny

Potwierdzone informacje na temat Drogowli sięgają początków XV wieku. Wśród sygnatariuszy układu dotyczącego patronatu nad kościołem szumskim (z lat 1415 – 1422) wymieniony jest kasztelan krakowski – Mikołaj Białucha z Kurozwęk, właściciel wsi Podgrodzie i Drogowle.

Budynek gospodarczy w zespole dworskim

Miejscowość wzmiankowana jest także pod rokiem 1579 (nosiła wówczas nazwę „Drogowlie”). W wieku XVI Drogowle wchodziły w skład klucza kieleckiego (włości należących do biskupstwa krakowskiego), w następnym stuleciu na skutek podziałów zaczęły podlegać ośrodkowi w Cisowie. Bliskość rzeki Czarnej Staszowskiej, sprzyjała rozwojowi zakładów żelaza na tym terenie. Przypuszcza się, że rozpoczęły one działalność jeszcze przed założeniem Rakowa, kiedy tereny te stanowiły własność kościelną.

Prawdopodobnie pracowały tu charakterystyczne dla średniowiecza dymarki w formie kuźnic o wytopie ciągłym (dymarka taka składała się z napędowego koła wodnego, miechów, młota i dwóch pieców – dymarskiego i kowalskiego). W tutejszym hutnictwie wykorzystywano niskoprocentową rudę darniową zalegającą na powierzchni ziemi oraz węgiel drzewny dostarczany z okolicznych lasów. W czasach nam bliższych uruchamiano też kuźnice, zwane fryszerkami, w których przez świeżenie (utlenianie) surówki otrzymywano żelazo kowalne. Pozostały po wytopie żużel wykorzystywano w pobliskich miejscowościach, w Smykowie i Korzennie usypano z niego groble. Wiele żużla znajduje się również w Drogowlach, a szczególnie dużo można go znaleźć w przysiółku zwanym Rudą.

Akta parafialne Rakowa z roku 1648 zawierają wiadomość o istnieniu w miejscowości kuźnicy - „ferricudina deserta Drogowelska”, którą nazywano również „Szelią”.

W XIX wieku znajdował się tu duży folwark z młynem i stawami.

3. Zabytki

Cenną pamiątką historyczną miejscowości jest kościół pod wezwaniem św. Andrzeja wzniesiony przez biskupa krakowskiego Andrzeja Lipskiego z przeznaczeniem dla mieszkańców Rakowa, Dębna i Drogowli, którzy w Rakowie (z racji obecności arian) nie mogli swobodnie rozwijać wiary katolickiej. Prawdopodobnie

Kościół pw. św. Andrzeja

został on wzniesiony w latach 1620 – 1630, zaś od roku 1633 pełnił funkcję kościoła parafialnego (pierwszym proboszczem rakowskim rezydującym w Drogowlach był ks. Stanisław Mrozek). Od początku XIX wieku pełnił funkcję kościoła filialnego Rakowa. Kościół wybudowany został w stylu późnorenesansowym, budowla jest orientowana, murowana, oszkarpowana, fasadę zachodnią zdobi trójkątny szczyt, dachy są dwuspadowe. Kościół posiada dwuprzęsłową nawę z krótkim jednoprzęsłowym prezbiterium zamkniętym półkolistą absydą, do prezbiterium od północy przylega zakrystia. Kościół zdobią trzy portale kamienne z lat około 1635 – 1640. Ściany wewnątrz rozczłonkowane są pilastrami ze stiukowymi zdobieniami w formie anielskich główek.

Ołtarz główny pochodzi z początków XVII w. umieszczony jest w nim obraz Chrystusa błogosławiącego, świętych i Przymierza Pańskiego. W predelli (dolna część nastawy ołtarza) Pokłon Trzech Króli z datą 1619. Dwa ołtarze boczne wykonane w stylu rokokowym. Znajduje się tu także obraz Chrystusa adorowanego przez dostojników świeckich i duchownych, datowany na wiek XVII, przetrwał również krucyfiks na tarczy pochodzący z tego samego okresu.

Pozostałości zespołu dworskiego

W kościele zachowały się także epitafia kamienne: Michała Piątkowskiego (zmarłego w 1823 r.), Domitylli Żylicz (zmarłej w 1848 r.) i Felixa Gutkowskiego (zmarłego w 1861 r.).

Nieopodal kościoła znajdują się pozostałości zespołu dworskiego (z II połowy XIX w.). Okazały niegdyś (dziś zniszczony) murowany dwór stoi na skarpie nad rzeką Czarną. W dobrym stanie znajdują się jedynie grube mury, na których widoczne są ślady postrzałów – pozostałość po II wojnie światowej. Przetrwały również dwa murowane budynki gospodarcze (poważnie zniszczone) oraz resztki parku dworskiego.

Głuchów

Głuchów

1. Położenie

Miejscowość zajmuje powierzchnię równą 452,81 ha, Głuchów graniczy z miejscowościami: Głuchów Lasy, Papiernia.

2. Etymologia nazwy

Aa

Nazwa miejscowości nosi znamiona osobowe, prawdopodobnie pochodzi ona od imienia Głuch (y).

3. Rys historyczny

Głuchów pojawia się na kartach historii już w XV wieku, o istnieniu miejscowości „Głuchow” (w latach 1470 – 1480) wspomina Jan Długosz w rejestrze majątku należącego do diecezji krakowskiej.

W XIX wieku miejscowość wchodziła w obręb gminy Potok, parafia Drugnia. Rejestr z roku 1827 wspomina o istnieniu w Głuchowie 31 domostw, liczba mieszkańców wyniosła wówczas 191.

4. Zabytki

W miejscowości zachowały się przykłady domów mieszkalnych z początków XX wieku. Do naszych czasów zachowały się dwa domy drewniane: z roku 1912 oraz 1900 (z zachowaną częścią gospodarczą).

Krajobraz Głuchowa

1. Położenie

Miejscowość Głuchów Lasy położona jest w zachodniej części gminy Raków, zajmuje obszar o powierzchni 132,28 ha, graniczy z miejscowościami: Głuchów, Papiernia, Celiny, Korzenno, Mędrów, Drogowle.

2. Etymologia nazwy

Aa

Nazwa miejscowości stanowi nawiązanie do nazwy pobliskiego Głuchowa, drugi człon w nazwie miejscowości wskazuje na charakter miejsca, jego położenie.

3. Rys historyczny

Trudno jest precyzyjnie określić datę powstania miejscowości. Być może (co wskazuje jej nazwa) stanowiła kiedyś część Głuchowa i z biegiem czasu stała się oddzielną osadą (podobnie jak to miało miejsce w przypadku Szumska i Szumska – Kolonii).

4. Walory przyrodnicze

W miejscowości zachował się ponad 170 letni okaz sosny pospolitej, uznany za pomnik przyrody ożywionej. Drzewo ma wysokość 21,5 m, obwód pnia (mierzony na wysokości 1,3 m) wynosi 3,53 m.

Głuchów Lasy - granica z Głuchowem

Jamno

Jamno

1. Położenie

Miejscowość zajmuje powierzchnię równą 280,32 ha. Jamno graniczy z sołectwami: Raków, Chańcza, Rakówka, Szumsko – Kolonia, Szumsko, Lipiny.

2. Etymologia nazwy

Aa

Pochodzenie nazwy Jamno nie jest do końca znane, najstarsi mieszkańcy miejscowości wiążą powstanie tej nazwy z dawnymi posiadaczami tych dóbr, żona jednego z właścicieli (jak wspominają) nosiła imię Janina i to właśnie na jej cześć nazwano miejscowość Jamnem.

3. Rys historyczny

Potwierdzone relacje na temat miejscowości pochodzą z wieku XIX, pierwsza wzmianka na temat Jamna pochodzi z roku 1839.

„Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego” zawiera (pochodzący z przełomu XIX i XX wieku) opis tutejszych włości: „Obszar większej posiadłości dóbr Rakowa stanowi folwark Jamno, mający 500 morg (235 morg roli ornej, 120 morg lasu, 110 morg państwowych, 30 morg łąk, 5 morg wód, nieużytków)”.

Jedną z części obecnego Jamna jest przysiółek Mocha, stanowiący jeszcze w XIX wieku oddzielną miejscowość. Była to osada młyńska, której nazwa nosi znamiona osobowe (Mocha, Moch, Mocho). W okresie II wojny światowej na Mosze działały komplety tajnego nauczania, w których uczestniczyły dzieci i młodzież z najbliższej okolicy (podobne przedsięwzięcia prowadzono również w Drogowlach i Rakowie). Koordynatorem całej akcji był profesor Grzegorz Navarra.

4. Zabytki

Na terenie miejscowości zachowały się pozostałości dawnego założenia folwarcznego. Do dnia dzisiejszego przetrwały jedynie bardzo zniszczone, częściowo zasypane pozostałości przyziemia oraz piwnic.

5. Walory przyrodnicze

W okolicach Jamna (w lesie opodal drogi wiodącej do Szumska) rosną dwa drzewa wpisane do rejestru pomników przyrody ożywionej.

Sosna pospolita ma wysokość 24,5 m, obwód jej pnia (na wysokości 1,3 m) wynosi 2,69 m, zaś średnica (na wysokości 1,3 m) 0,86 m. Drzewo jest interesujące ze względu na rozgałęzienia odchodzące z jego pnia. Na wysokości około 2 m pień dzieli się na 2 rozgałęzienia, metr wyżej na 4, na wysokości 5 m jest ich już 7.

Kilkadziesiąt metrów od sosny rośnie jałowiec o wysokości 11 m, obwodzie pnia 0,78 m i średnicy 0,25 m.

Korzenno

Korzenno

1. Położenie

Miejscowość Korzenno leży w północno – zachodniej części gminy Raków, zajmuje powierzchnię równą 436,71 ha. Sąsiaduje z sołectwami: Smyków, Mędrów, Celiny, Głuchów Lasy.

2. Etymologia nazwy

Aa

Nazwa dzisiejszego Korzenno ewoluowała przez stulecia (obecnie używana nazwa miejscowości utrwaliła się dopiero w wieku XX), jej pochodzenie wiązać zapewne należy z wyrazem „korzeń”.

3. Rys historyczny

Korzenno poszczycić się może średniowieczną metryką, źródła pisane poświadczają istnienie miejscowości „Corenowo” w roku 1190. Bliskość szlaku handlowego wiodącego z Wrocławia do Lwowa sprawiła, że Korzenno mogło partycypować w dobrodziejstwach wynikających z wymiany handlowej.

WXVII wieku miejscowość stanowiła część posiadłości (klucz kielecki) należących do biskupów krakowskich, poza Korzennem w ich obręb wchodziły także Drogowle i Cisów. Na skutek zmian w administrowaniu majątkiem biskupstwa wyodrębniono nowy klucz – cisowski, w skład którego weszło również Korzenno wraz z Drogowlami.

Rejestr parafii w Ociesękach (z 1823 roku) wymienia Korzenno (noszące do końca XIX wieku nazwę „Korzenna”) jako wieś uiszczającą dziesięcinę na rzecz tutejszego kościoła. Korzenno figuruje także w inwentarzu (z 1883 roku) folwarku ociesęckiego.

Pomnik poświęcony pamięci poległych partyzantów

4. Zabytki

W miejscowości zachowała się murowana kapliczka ku czci Matki Boskiej pochodząca z XIX wieku. Licznie reprezentowana jest zabudowa wiejska z przełomu XIX i XX wieku, w Korzenniu zachowały się m. in.: zagroda wiejska (dom z roku 1880) oraz drewniana stodoła (z około 1900 roku), dom drewniany (z około 1880) oraz drewniany młyn wodny z roku 1924.

Warto również zobaczyć pomnik poświęcony pamięci poległych w walce z okupantem partyzantów.

1. Położenie

Miejscowość położona jest w północnej części gminy Raków, w obrębie której graniczy z sołectwami Nowa Huta i Ociesęki. Koziel zajmuje powierzchnię równą 302, 93 ha.

2. Etymologia nazwy

Aa

Istnieje kilka hipotez odnoszących się do pochodzenia nazwy miejscowości. Być może pochodzi ona od wyrazu „koziół”, „koziel” określającego samca sarny, niewykluczone także, że wiązać ją należy z działalnością człowieka – różnymi wytworami jego pracy (nazwa urządzeń technicznych, przyrządów, naczyń, itp.).

3. Rys historyczny

Pierwsze wiadomości dotyczące Koźla sięgają początków XVII wieku kiedy to wioska została wymieniona jako część nowo powstałej parafii w Ociesękach.

Miejscowość wzmiankowana jest w roku 1791 pod nazwą „Koziel”, figuruje ona także w spisie wiosek (z roku 1823) płacących dziesięcinę proboszczowi parafii w Ociesękach. W wieku XIX (spis z roku 1883) Koziel wchodził w obręb dóbr folwarku ociesęckiego.

4. Walory przyrodnicze

Niedaleko miejscowości obejrzyć można próg skalny o wysokości 4 m i długości 25 m. Zbudowany jest on z jasnoszarych piaskowców kwarcytowych pochodzących z okresu dolnego dewonu.

Krajobraz Koźla

Lipiny

Lipiny

1. Położenie

Miejscowość Lipiny położona jest w środkowo – wschodniej części gminy Raków. Zajmuje powierzchnię 243,26 ha, graniczy z sołectwami: Szumsko, Raków, Rembów, Zalesie, Jamno.

2. Rys historyczny

Pierwsze informacje historyczne dotyczące Lipin pochodzą z I połowy XV wieku (miejscowość w roku 1439 wzmiankowana jest pod nazwą „Lypiny”).

W początkach XVI wieku Lipiny były własnością rodziny Kurozwęckich. Po bezpotomnej śmierci Piotra zwanego Lubelczykiem (lub Piorunem) – kasztelana sandomierskiego i podskarbiego wielkiego koronnego, Lipiny wraz z pozostałymi dobrami przeszły (w 1502 roku) na jego brata Mikołaja (zwanego Wrzodem) wojewodę lubelskiego. Ostatnim z Kurozwęckich był syn Mikołaja – Hieronim (starosta szydłowski), gdy zmarł w roku 1520 dobra rodzinne za sprawą małżeństwa dwóch jego córek zostały podzielone. Lipiny wraz z pozostałymi wioskami (Bardem, Podgrodziem, Zalesiem i Pągowcem) wniosła Anna Kurozwęcka w wianie Krzysztofowi Gnoińskiemu. Kolejną posiadaczką tej części dóbr kurozwęckich była Jadwiga Gnoińska, która wyszła za mąż za Jana Sienieńskiego.

Jeszcze w I połowie XVII wieku Lipiny stanowiły własność rodu Sienieńskich. Ówczesny proboszcz parafii szumskiej toczył liczne spory o dziesięcinę (m. in. z Lipin) z właścicielem wsi – Jakubem Sienieńskim.

W wieku XVIII na skutek podziałów majątkowych miejscowość przeszła w ręce rodziny Kossowskich, później Misiewskich.

Na przełomie XIX i XX wieku działał w Lipinach folwark, dzięki relacji zawartej w „Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego” znamy dokładny jego opis: „(...) grunta orne i ogrodowe 290 morg, łąk 5 morg, pastwisk 19, lasu 128, nieużytki, place 13, budynków z drzewa 19.”

Figura modlącej się Matki Bożej

Figura św. Jana Nepomucena

3. Zabytki

W miejscowości przetrwała figura przydrożna przedstawiająca św. Jana Nepomucena (Nepomuk) o charakterze ludowym (pochodząca z XIX wieku) oraz figura modlącej się Matki Bożej (prawdopodobnie z tego samego okresu).

Mędrów

Mędrów

1. Położenie

Miejscowość Mędrów położona jest w środkowo – zachodniej części gminy Raków nad rzeką Czarną. Zajmuje powierzchnię 939,82 ha, sąsiaduje z sołectwami: Głuchów Lasy, Korzenno, Drogowle, Wólka Pokłonna.

2. Etymologia nazwy

Aa

Geneza nazwy jest trudna do ustalenia, prawdopodobnie wiązać ją należy z nazwą osobową – Mędro.

Murowana kaplica pw. Matki Boskiej Częstochowskiej z 1895 r.

3. Rys historyczny

Początki Mędrów wiązać należy z funkcjonującym na tym terenie przetwórstwem żelaza. W XVI wieku „Kuźnica Mędrów” stanowiła własność biskupów krakowskich, również akta parafii rakowskiej z roku 1648 potwierdzają jej istnienie („ferricudina Mendrowska”).

Informacje na temat miejscowości (wspomnianej jako „Mędrow”) pojawiają się w roku 1791. W wieku XVIII działała tu także papiernia.

Miejscowość widnieje także w spisie z 1827 roku jako wieś rządowa, licząca 20 domostw, zamieszkała przez 128 osoby. Na przełomie XIX i XX wieku była własnością generała Arystowa.

4. Zabytki

W miejscowości znajduje się murowana kaplica pod wezwaniem Matki Boskiej Częstochowskiej. Wzniesiono ją w roku 1895 z fundacji państwa Arendarskich.

Nowa Huta

Nowa Huta

1. Położenie

Łukawa, Łapigrosz, Podgórze, Zagórze, Igrzycznia, Grodno – przysiółki te tworzą miejscowość nazwaną Nową Hutą. Położona w obrębie Cisowsko – Orłowińskiego Parku Krajobrazowego, zajmuje obszar o powierzchni 622,11 ha. Graniczy z sołectwami: Ociesęki, Koziel, Wólka Pokonna oraz Widelki (gmina Daleszyce).

2. Rys historyczny

Aa

Początki osady sięgają prawdopodobnie XVI – XVII wieku, kiedy to w okolicy eksploatowano złoża żelaza. Obszar (od Smykowa, przez Korzenno i Rudę) leżący nad rzeką Czarną Staszowską stał się wówczas miejscem działalności licznych kuźnic służących do wytopu żelaza.

Inwentarz parafii Ociesęki (z roku 1823) wśród płacących dziesięcinę wiosek wymienia także Hutę Nową.

3. Walory przyrodnicze

Miejscowość Nowa Huta położona jest w dolinie pomiędzy górą Zamczysko a wzniesieniami Pasma Ociesęckiego.

Prawdopodobnie w XIII – XIV wieku znajdowało się na szczycie Zamczyska grodzisko o charakterze obronnym, być może była to strażnica gwarantująca bezpieczeństwo tutejszym szlakom lub chroniąca pobliskie włości (być może biskupów krakowskich).

Turyści wybrać się również powinni na wędrowkę Pasmem Ociesęckim. Zajmuje ono południowo-wschodnią część Gór Świętokrzyskich (rozciąga się na długości około 5 km), dominują tu zwłaszcza trzy wzniesienia: Igrzycznia, Jażwina i Sterczyna. Igrzycznia (etymologii nazwy, której nie jesteśmy w stanie ustalić) wznosi się 338 m n.p.m., w swych szczytowych fragmentach pokryta jest ciągami rumoszu skalnego. Góra Jażwina (361 m n.p.m.) stanowi kulminację pasma, jej nazwę wiążąc zapewne należy z występowaniem tutaj skupisk borsuka (jażwiec to staropolskie określenie tego zwierzęcia). Sterczyna (338 m. n.p.m.) z kolei zawdzięcza swą nazwę swej wyniosłości, bowiem rzeczywiście „sterczy”, czyli wystaje nad okoliczny teren.

4. Podania i legendy

Według miejscowych podań Góra Zamczysko była schronieniem dla zbója Tewela. Wsławił się on m. in. kradzieżą z cisowskiego kościoła diabelskiej ręki, która swemu posiadaczowi miała przynosić szczęście i dobrobyt.

Ociesęki

Ociesęki

1. Położenie

Miejscowość położona jest w północnej części gminy Raków, zajmuje obszar o powierzchni 763,56 ha. Ociesęki graniczą z sołectwami: Nowa Huta, Koziel, Wólka Pokłonna. W skład miejscowości wchodzi liczne przysiółki: Stara Huta, Grodno, Sterczyna, Olszowica, Krzemionka, Nowa Wieś, Ugory, Madeje.

2. Rys historyczny

Pierwsze pisane wzmianki dotyczące miejscowości wiązać należy z funkcjonującą tu od początku XVII wieku parafią. Tutejszy kościół pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty wzniesiony został w roku 1610 z fundacji rodziny Gutkowskich herbu Lubicz (Jana i Zuzanny). Akt erekcyjny zawiera informację o przyczynach wystawienia świątyni, czytamy w nim: (...) z woli i zrządzenia Bożego objawwszy w wieczne posiadanie nabyte prawnie dobra Ociesęki, miałem szczególne pragnienie, ażeby w tych dobrach wzniesić kościół w celu sprawowania kultu Bożego w obrządku rzymsko-katolickim, jako że położony w sąsiedztwie kościoł Bardo został zbezczeszczonej i opuszczony, w nim zwykle gromadzili się mieszkańcy okoliczni ażeby korzystać z sakramentów, a inne kościoły są bardziej oddalone; w mieście Raków katolicy rzymscy są wyrzucani i szerzy się nauka przeciwna katolickiej, mieszkańcy nie mają więc gdzie korzystać z sakramentów. W roku 1617 biskup krakowski – Marcin Szyszkowski dokonał uroczystej konsekracji kościoła, tutejsza parafia składała się wówczas z wiosek: Ociesęki, Koziel, Przyborów, Nowa Wieś, Widelki, Wola Widelkowa, Włochy, Głazowska – Korzeń.

W roku 1782 kolatorem świątyni był pan Tomaszewski – podczaszy wiślicki, dziedzic Ociesek. Po kilkudziesięciu latach źródła poświadczają nowego już właściciela, dobroczyńcę tutejszego kościoła – pana Skórzewskiego (1822 r.). Kolejnymi posiadaczami miejscowości byli Jasińscy i Kmitowie.

W czasie trwania powstania styczniowego Ociesęki stały się areną bitwy jaką stoczyli powstańcy z wojskami rosyjskimi. Tak oto przedstawia te wydarzenia (toczące się 28 listopada 1863 r.) Stanisław Zieliński: Przeciw stojącemu pod Ociesekami Bosakowi szły od strony Cisowa 3 rotę piechoty z dwoma działami i pół secey Kozaków. Jenerał poleciwszy pułkownikowi Chmielęńskiemu ściągnąć będące w pobliżu 2 kompanie piechoty i dodawszy im 50 dragonów na pieszo zostawić je pod dowództwem majora Bogdana – w odległości 3 wiorstw przeciw zbliżającemu się nieprzyjacielowi wyprawił jazdę, prócz zatrzymanych jako eskortę 50 ludzi, ku Rembowowi. Strzelcy kapitana Tylmana po silnym i żwawym ogniu rzucili się na bagnety, przyczem zabrali moskalom 24 karabiny. Po godzinnym boju, w którym nieprzyjaciół poniosł wielkie straty (zginęło ok. 80 Rosjan oraz 22 Polaków, w tym kpt. Tylman), nakazał Bosak odwrót ku Rembowowi z powodu zbliżania się posiłków moskalom w sile 3 rot piechoty.

Ociesęki również w czasie II wojny światowej były terenem działalności różnych grup partyzanckich. W pobliskim lesie (w okolicach Cisowa) miał swoją bazę słynny oddział Armii Krajowej „Wybraniec” dowodzony przez Mariana Sołtyśiaka „Barabasza”.

W pobliżu Ociesek działał również inny odłam podziemnego wojska polskiego. W nocy z 1 na 2 lipca 1944 roku 11 samolotów radzieckich dokonało w tym rejonie desantu (około 100 spadochroniarzy wraz ze sprzętem bojowym). Oddział dowodzony przez Józefa Sobiesiaka „Bronicza” („Maksa”) stał się trzonem Brygady Partyzanckiej „Grunwald” działającej w ramach Armii Ludowej.

3. Zabytki

Pierwotny kościół parafialny nie dotrwał do dnia dzisiejszego, dzięki relacji przekazanej przez księdza Jana Wiśniewskiego znany jest dokładny wygląd oraz wyposażenie nieistniejącej już świątyni. Autor odnotował: Rocznice poświęcenia kościoła obchodzi się w pierwszą niedzielę po Podwyższeniu Krzyża. Kościół posiada cztery ołtarze drewniane, (...) w kościele zwraca uwagę marmurowa chrzcielnica, portrety biskupa Burzyńskiego i ks. Czabanowskiego, relikwiarz ze szczątkami św. Seweriusza, piękny sztych Matki Boskiej Rafaelowskiej i w zakrystii portrecik o. Beniamina z jego podpisem. (...) W rogu północnym cmentarza kościelnego stoi dzwonnica z dwoma dzwonami. Napis na większym głosi „Jezus Nazarenus Rex Iudeorum”, herb Lubicz, obok którego znajdują się litery LC. N. C. i rok 1613. Na drugim dzwonie: „Sit nomen omini benedictum 1610 I. A. P..

Kościół ten został zniszczony 8 stycznia 1945 roku przez wojska niemieckie, ocalała jedynie kaplica pełniąca funkcję kostnicy. Odbudowy zniszczonego kościoła dokonano w latach 1946 – 1958, nowa świątynia (nieco mniejsza od pierwotnej) znajdowała się przy kaplicy – kostnicy. W roku 1991 rozpoczęto prace przy budowie nowego kościoła (zaprojektowanego przez Jerzego Wójcika), uroczystego poświęcenia świątyni pod wezwaniem Narodzenia św. Jana Chrzciciela dokonano w 1997 roku. W kościele znajduje się relikwiarz Drzewa Krzyża Świętego potwierdzony certyfikatem z 1740 r.

4. Podania i legendy

Tereny te od wieków porastały pradawne, nieprzeniknione puszcze i bory, będące schronieniem dla nieprzebranej ilości wszelakiego zwierza. Nierzadko więc zapuszczali się w te strony miłośnicy łowów, wśród których nie brakowało także koronowanych głów. Opierając się na podaniach ludowych można przypuszczać, że początki miejscowości sięgają czasów króla Kazimierza Wielkiego, który ponoć na tych terenach urządzał częste polowania wraz ze swoją drużyną rycerską. Polując, razu pewnego w tej okolicy, w pogoni za dzikim zwierzem oddalił się monarcha nazbyt od swych towarzyszy, gubiąc się w nieprzebytych ostępach. Błądząc wiele godzin dotarł wreszcie do niewielkiej polany, na której stało kilka prostych domostw. W pobliżu jednego z nich dostrzegł chłopą, który z wielkim trudem, ocierając pot z czoła, starał się okorować potężnego modrzewia. Król widząc jego ciężką pracę zbliżył się do niego i rzekł: „Ocios sęki, a będzie ci lepiej kora schodziła”. Za dobrą radę odwodził się chłop gościna i noclegiem. Nazajutrz władca

w podzięce za okazaną życzliwość i serce przyobiecał mieszkańcom założenie na tym miejscu osady, której od słów królewskich nadano później nazwę Ociesęki.

Kościół p.w. Narodzenia św. Jana Chrzciciela

Papiernia

Papiernia

1. Położenie

Papiernia położona jest w zachodniej części gminy Raków, zajmuje powierzchnię równą 974,33 ha. Miejscowość sąsiaduje z następującymi sołectwami: Głuchów, Głuchów Lasy, Celiny.

2. Etymologia nazwy

Aa

Papiernia jest określeniem zakładu, w którym produkowany jest papier. Prawdopodobnie musiała tu istnieć manufaktura lub niewielki ośrodek zajmujący się wytwarzaniem tego materiału. Jest to nazwa dość powszechna, jak wskazują XVIII – wieczne źródła (rejestr z roku 1791) na terenie dzisiejszej gminy Raków występowały także inne miejsca o takiej właśnie nazwie („Papiernia Radostowska”, „Papiernia Szumska”, „Papiernia Mędrowska”).

3. Rys historyczny

Pierwsze potwierdzone informacje na temat Papierni sięgają początków XIX wieku, przypuszczać jednak należy, że miejscowość poszczycić się może nieco wcześniejszym pochodzeniem.

Rejestr z roku 1827 wspomina o istnieniu w miejscowości 13 domów, określając liczbę mieszkańców wsi na 111. U schyłku wieku XIX Papiernia należała do powiatu stopnickiego, podlegając bezpośrednio gminie i parafii Drugnia.

Tama bobrów

Pągowiec – widok z mostu na rzeczkę Czarnej

Pągowiec

1. Położenie

Miejscowość Pągowiec leży w południowej części gminy Raków, zajmuje powierzchnię równą 384, 65 ha. Sąsiaduje z sołectwami: Raków, Drogowle, Dębno, Życiny.

2. Rys historyczny

Miejscowość pojawia się w źródłach pisanych w roku 1487 pod nazwą „Pangovycetz”. W oparciu o źródła początki Pągowca wiązać należy z rodziną Kurozwęckich, mającą w tej okolicy swe gniazdo rodowe. W początkach XVI wieku jedna z córek ostatniego właściciela tych dóbr – Hieronima, wniosła w posagu Pągowiec (wraz z Bardem, Lipinami, Podgrodzem, Zalesiem) swemu mężowi. Barbara Kurozwęcka, o której mowa, wyszła za mąż za Krzysztofa Gnoińskiego.

Jeszcze w wieku XVI miejscowość przeszła w ręce Sienieńskich, podobnie jak to miało miejsce wcześniej poprzez małżeństwo. Jadwiga Gnoińska przekazała Janowi Sienieńskiemu w wianie wspomniane wcześniej wioski, w tym Pągowiec. Nowy właściciel założył nieopodal miasto, które nazwał Rakowem (od przedstawienia widniejącego w herbie jego żony Jadwigi – czerwonego raka na białym polu). Po śmierci Jana (w 1598 lub 1599 r.) tutejsze dobra przejął jego syn – Jakub Sienieński. Rezydował on głównie w Rakowie i Pągowcu.

W XVIII wieku miejscowość stała się własnością rodziny Kossowskich. Barbara Misiewska (stolnikowa braclawska) widnieje na dokumencie z roku 1776 (jako dziedziczka Pągowca). Jej własność stanowiły również wsie Kierdony, Lipiny oraz połowa miasteczek Dębna i Rakowa.

W XIX wieku funkcjonował w Pągowcu folwark.

Rejestr z roku 1827 wymienia we wsi 11 domostw zamieszkałych przez 86 mieszkańców, spis (z 1879 r.) potwierdza istnienie 14 gospodarstw, w których żyło 91 osób.

3. Walory przyrodnicze

Niedaleko Pągowca obejrzeć można wydmę śródleśną (o powierzchni 2,76 ha) powstałą w wyniku procesów eolicznych (erozji wietrznej), porasta ją kilkunasturowa kępa lasu, składająca się w większości z sosny (w wieku około 27 lat). W przeważającej części występują tutaj głęb i roślinność (chrobotek, płucnica islandzka, kosmatka, szczytlicza siwa, jastrzębiec, jałowiec) związane z terenami wydмовowymi. W związku z występowaniem na różnych głębokościach żyźniejszej głęb spotyka się tu również roślinność o większych wymaganiach (np. czereśnia trześnia).

W Pągowcu obejrzeć można źródło, z którym wiąże się ciekawy zwyczaj. W Wielki Piątek okoliczni mieszkańcy (przed wschodem słońca) udają się w to miejsce, aby zaczerpnąć źródlanej wody. Woda ta posiada wówczas wyjątkowe wartości zdrowotne, które ujawniają się jedynie, gdy przez całą drogę (do źródła i z powrotem) dana osoba nie odezwie się do nikogo słowem.

Młyn w Pułaczowie

Pułaczów

1. Położenie

Miejscowość leży we wschodniej części Gminy Raków, zajmuje powierzchnię 371,03 ha. Pułaczów sąsiaduje z sołectwami: Radostów, Szumsko-Kolonia, Rakówka.

2. Etymologia nazwy

Nazwę wywodzić należy prawdopodobnie od imienia założyciela – Pułacz lub Pulc(z).

3. Rys historyczny

Miejscowość po raz pierwszy pojawia się w źródłach pisanych w roku 1888, najstarszą potwierdzoną źródłowo częścią miejscowości jest przysiółek Antoniów. Nazwę tej części miejscowości Pułaczów wiązać zapewne należy z męskim imieniem Antoni.

„Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego” wzmiankuje istnienie wsi o tej nazwie (wchodzącej w skład gminy Rembów) w II połowie XIX wieku. Antoniów w roku 1879 stanowił jedną z nomenklatur (części) folwarku Radostów Zalesie, w skład folwarku wchodziły także Fryszerka i Skrzynki.

Nazwa „Fryszerka” stanowi nawiązanie do określenia zakładu zajmującego się przetwarzaniem surówki na żelazo lub stal (wyraz ten pochodzi z języka niemieckiego, gdzie „frischen” oznacza „świeżenie”).

Istnienie niewielkiej miejscowości Skrzynki (obecnie na terenie sołectwa Pułaczów) potwierdza na przełomie XIX i XX wieku także „Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego”. Pochodzenie nazwy tej osady przedstawia się niezwykle interesująco. Danuta Kopertowska w swej książce poświęconej nazwom miejscowym województwa kieleckiego zanotowała: Skrzynki – nazwa części wsi Pułaczów, morfem (s)krzyn jest podstawą dawnego apelatywu krzynica (dziś krynica czyli źródło). Podstawa (s)krzyn oznaczała pierwotnie otok, otwór w związku z tym nazwa Skrzynki mogłaby mieć znaczenie topograficzne, źródła wód albo obniżenia terenowe, miejsca otoczone. Apelatyw Skrzynka, oprócz ogólnie znanego znaczenia z zakresu kultury materialnej, posiada także znaczenie specjalistyczne – część urządzenia napędowego w młynie, skrzynka jest też określeniem sieczkarni. Zarówno znaczenie ogólne jak i oba specjalistyczne wskazywałyby na kulturową motywację nazwy.

4. Zabytki

Na terenie Pułaczowa zachowały się trzy kapliczki – krzyże przydrożne pochodzące z przełomu XIX i XX wieku.

Wyjątkowym zabytkiem jest młyn wodny z roku 1920 (przy drodze z Szumska). Budynek zachował swój pierwotny wygląd, parter wzniesiono z kamienia i cegły, szczyt i przybudówki z drewna. Wybudowany na planie czworoboku, nad brzegiem rzeki Łagowicy, nie pełni dziś swej pierwotnej funkcji (mieści się w nim niewielka elektrownia wodna).

5. Walory przyrodnicze

Przez obszar sołectwa przepływa rzeka Łagowica, która do tej pory zachowała swój naturalny, niuregulowany charakter. Łagowica jest lewobrzeżnym dopływem Czarnej Staszowskiej, wypływa z południowych stoków Gór Świętokrzyskich (Wał Małacentowski), wije się na długość 29,3 km, uchodzi do zalewu Chańca w jego północnej części, tuż za Rakowem.

Pejzaż Radostowa

Radostów

1. Położenie

Radostów położony jest we wschodniej części gminy Raków, zajmuje powierzchnię 300,88 hektarów. Miejscowość sąsiaduje z sołectwami: Zalesie, Szumsko, Szumsko – Kolonia, Pułaczów.

2. Etymologia nazwy

Nazwę Radostów wiązać zapewne należy ze staropolskim imieniem Radost.

Aa

3. Rys historyczny

Zachowany w odpisach XV-wieczny dokument (potwierdzający układ z lat 1415–1422, dotyczący reprezentowania przez okolicznych możnowładców proboszcza parafii w Szumsku) wymienia wśród sygnatariuszy umowy Stoigniewa z Radostowa, Miejscowość została odnotowana w roku 1418 jako „Radoszthow”.

U schyłku następnego stulecia (1578 rok) wieś należała do Stanisława Duczyńskiego, składała się wówczas z czterech pomniejszych części o powierzchni 1 łana. W Radostowie znajdowało się wówczas kilka większych zagród oraz działał jeden rzemieślnik.

Ważną rolę odegrał Radostów po wygnaniu arian z pobliskiego Rakowa. Dzięki protekcji właścicielki wsi (wdowie po Krzysztofie Wylamie – Anny z domu Cikowskiej), część z nich znalazła tutaj bezpieczne schronienie.

W radostowskim zborze od roku 1649 posługę sprawował znany działacz arikański, wybitny myśliciel – Andrzej Wiszowaty (zastąpił on w pełnieniu obowiązków ministra tutejszego zboru Krzysztofa Lubienieckiego). Podczas swej pracy w Radostowie zajmował się układaniem pieśni religijnych, przekładem na język polski psalmów króla Dawida oraz pisanie komentarza do Nowego Testamentu. Zbór arikański w Radostowie istniał do roku 1652, po śmierci Wylamowej, jej zięć Sieniuta doprowadził do jego likwidacji.

Ksiądz Jan Wiśniewski w swej monografii poświęconej dekanatowi opatowskiemu wśród proboszczów parafii w Szumsku wymienia Michała Niemierczyca, umieszczając także krótką notatkę, że jego rodzina posiadała obszerne dobra we wsi Radostów. Nie sposób jednak dokładnie określić w jakim okresie.

Rejestr z roku 1827 wymienia w miejscowości 32 domostwa zamieszkałe przez 144 mieszkańców.

W II połowie XIX wieku istniał w Radostowie folwark (w skład którego wchodziły: kuźnica, tartak, młyn wodny i cegielnia), wydobywano tu także torf. Tutejsze dobra składały się w 1879 roku z folwarku Radostów i Zalesie oraz nomenklatur Antoniów, Fryszka i Skrzyńki.

Kamienny krucyfiks

3. Zabytki

W miejscowości zachował się ponad stuletni kamienny krucyfiks, wykonany w stylu neogotyckim.

Raków – widok z lotu ptaka

- ① Sanktuarium Matki Bożej Cudownej Przemiany
- ② Dom Pielgrzyma (d. dom Ministra Zboru)
- ③ Poczta
- ④ Zabytek „Dom Wójta”
- ⑤ Zespół Szkolno-Przedszkolny, GOPS
- ⑥ Urząd Gminy, CKFiRL
- ⑦ Policja
- ⑧ Kościół pw. Św. Anny
- ⑨ Gminny Ośrodek Zdrowia
- ⑩ Pomnik
- ⑪ Gimnazjum im. Jana Pawła II, Kompleks Rekreacyjno-Sportowy, Plac zabaw

1. Położenie

Miejscowość Raków położona jest w południowej części powiatu kieleckiego. Zajmuje obszar o powierzchni 952 ha, graniczy z sołectwami: Dębno, Rembów, Lipiny, Jamno, Chańcza oraz Pągowiec.

2. Etymologia nazwy

Aa

Nazwa nawiązuje do wizerunku znajdującego się w herbie żony założyciela Jadwigi Gnoińskiej, przedstawiającego czerwonego raka na białej tarczy.

3. Rys historyczny

Historia Rakowa rozpoczyna się 27 marca 1567 roku, wówczas to Jan Sienieński piastujący urząd kasztelana żarnowskiego wydał kontrakt (za przyzwoleniem króla Zygmunta Augusta) określający prawa i obowiązki mieszczan nowo lokowanego miasta. Osadnicy otrzymywali 20 lat wolnizny wraz ze zwolnieniem od wszystkich ciężarów wiejskich, dodatkowo mieli przyzwolenie na zakładanie różnego rodzaju cechów i bractw rzemieślniczych (nakładając 1 grosz opłaty rocznej od każdego rękodzielnika). Mieszczanie rakowscy zwolnieni byli z opłat wynikających z użytkowania młynów, kuźnic, browarów i słodowni itp. Zobowiązania mieszkańców polegały na pracy przy groblach i drogach (szczególnie w czasie powodzi). Należy zwrócić uwagę na fakt, że kontrakt lokacyjny poza znacznymi zwolnieniami finansowymi, gwarantował osadnikom szeroko rozumianą wolność wyznania oraz tolerancję (Żadnemu z przyrzeczonych rakowian wierze, w której są różni od siebie, panować nie chce).

W dwa lata po wydaniu kontraktu (1569 r.) przybywa do Rakowa większa grupa osiedleńców wyznających antytrynitaryzm (negujących dogmat Trójcy Świętej).

Byli to przedstawiciele radykalnych ugrupowań w łonie arianizmu. Przebywali wówczas w Rakowie: Jan Niemojewski (były sędzia ziemski inowrocławski, przywódca grupy tzw. „Kujawian”) Marcin Czechowicz ze Zbąszynia, Jakub z Kalinówki, Daniel Bieliński (swymi poglądami zbliżający się do judaizmu), Grzegorz Paweł Zagrobelny (dawny kaznodzieja krakowski). Radykalizm teologiczny środowiska rakowskiego zaowocował nawiązaniem przyjaznych stosunków z sektą komunistów morawskich. Taki stan rzeczy przetrwał jedynie kilka lat, w roku 1572 powstała w Rakowie (za sprawą Szymona Ronemberga) zwarta organizacja kościelna (zbór) z ministrem na czele.

Należy nadmienić, że obok świątyni ariańskiej istniał także w Rakowie niewielki zbór kalwiński. Oprócz wyznawców arianizmu i kalwinizmu miasto zamieszkiwali również katolicy (uczęszczający do kościołów w Szumsku i Drogowlach) oraz Żydzi (od roku 1606 posiadający własną bożnicę).

W roku 1578 po śmierci króla Stefana Batorego do korony polskiej pretendował m. in. Maksymilian Habsburg – arcyksiążę austriacki. Obwołany przez część szlachty monarchą wraz z około 6 000 wojskiem wkroczył na ziemie polskie. Zajął on Raków skąd rozesłał pisma do wszystkich stanów Rzeczypospolitej.

Po uzyskaniu nieprzychylnych odpowiedzi ruszył na Kraków, został jednak pokonany pod Byczyną przez wojska polskie dowodzone przez Jana Zamoyskiego.

Pierwszy raz pojawia się Raków w źródłach podatkowych pod rokiem 1581, wspomniana wzmianka opatrzona jest ironicznym komentarzem, iż jest to miasteczko panów apostołów.

Przełom XVI i XVII stulecia był dla Rakowa okresem wzrostu znaczenia w polskim ruchu ariańskim. Synody jakie obradowały tutaj w latach 1601 – 1602 doprowadziły do przewyciężenia tendencji radykalnych w ruchu antytrynitar-skim (reprezentowanych przez Marcina Czechowicza i tzw. „tarnowian”), solidne podwa-
liny ku temu położył Faust Socyn.

Czynny udział w dysputach teologicznych w połączeniu z charyzmatyczną osobą Jakuba Sienińskiego (w roku 1599 przystąpił do wspólnoty ariańskiej) sprawiły, że Raków stał się „stolicą” polskiego arianizmu (lata 1601 – 1638 uchodzą w dziejach antytrynitarystyki polskiej za okres rakowski). Rolę jaką osiągnęło miasto potwierdza liczba odbytych tu synodów ariańskich. W latach 1601 – 1637 było ich 31, dotyczyły one m. in.: liturgii (dwa synody z roku 1604); ewentualnej unii z kalwinami (1611); sytuacji arian w Gdańsku, na Litwie i Wołyniu (1617); unii z holenderskimi remonstrantami (1627); prześladowaniu arian w Gdańsku (1633), działalności Marcina Ruara (1637).

Pozycję Rakowa jako centrum arianizmu polskiego potwierdza również istnienie Akademii Rakowskiej (uczelnia półwyższej, nie nadającej stopni naukowych). Powstała w roku 1602 z inicjatywy Jakuba Sienińskiego, kontrolę nad nią sprawowały synody ariańskie. Program uczelni obejmował: matematykę z geometrią, nauki przyrodnicze z elementami medycyny, filozofię z logiką, historię, politykę i ekonomię, etykę i retorykę, naukę języka łacińskiego, włoskiego, francuskiego, niemieckiego, teologię wykładaną po polsku. Pierwszym rektorem Akademii Rakowskiej został Krzysztof Brockajus (z pochodzenia Westfalczyk), funkcję tę sprawował również Paweł Krokier (w latach 1610 – 1616). Rektorami uczelni w kolejnych latach (1616 – 1638) byli m. in.: Jan Crell, Marcin Ruar, Joachim i Wawrzyniec Stegmanowie. Mury Akademii Rakowskiej opuściło wiele znanych postaci ważnych zarówno dla ruchu ariańskiego jak i kultury polskiej doby baroku. Wśród nich wymienić należy: braci Morsztynów (Jana, Pawła, Stefana), Andrzeja Chrystiana Moskorzowskiego, Samuela Przytkowskiego, Andrzeja Chrzęstowskiego, Klemensa Łachowskiego, Jerzego Niemirycza oraz Andrzeja Wiszowatego.

Niebanalną rolę w utrzymaniu przez Raków swej pierwszoplanowej roli w ruchu antytrynitarystycznym (w I połowie XVII wieku) odegrała prężnie działająca drukarnia. Około 1600 roku przeniósł się do Rakowa krakowski drukarz, arianin – Aleksy Rodecki, w dwa lata po nim rozpoczął tu swą działalność

Katechizm Rakowski

drukarską jego zięć – Paweł Sternacki. W czasie istnienia drukarnia (w latach 1602 – 1638) wydała około 200 tytułów, w tym „Katechizm Rakowski” (będący wyznaniem wiary braci polskich, utrzymanym w duchu racjonalizmu i tolerancji religijnej). W oficynie drukowano dzieła nie tylko arianie, lecz również kalwińskie, a nawet katolickie (poety Sebastiana Klonowica). Dzięki ożywionej wymianie kulturalnej z zagranicą, licznych podróży i dobrze rozwiniętej propagandzie prace wydrukowane w Rakowie dostawały się m. in. do: Anglii, Niderlandów, Niemiec, Węgier.

Warto nadmienić, że dawny Raków mógł się poszczycić trzecią w Rzeczypospolitej (po Krakowie i Gdańsku) biblioteką publiczną. Założył ją w 1628 roku wywodzący się z drobnej szlachty słowackiej, arianin Daniel Lehocki.

Raków padł łupem wojsk koronnych w roku 1606. Zaangażowanie Jakuba Sienieńskiego po stronie opozycji antykrólewskiej (w czasie rokoszu Zebrzydowskiego) mogło doprowadzić do wiele większych strat gdyby król Zygmunt III Waza posłuchał rady stronników i zrównał miasto z ziemią. Przypuszczano, że w czasie rokoszu odbywały się tu rozmowy przywódców stronnictwa rokoszan. Napady na miasto zdarzały się także później, w latach 20 – tych XVII wieku szczególnie dotkliwy okazał się najazd lisowczyków z roku 1623 (niekarne oddziały zrabowały wiele domostw oraz cenną bibliotekę należącą do Jana Crella).

Raków arianie

Pierwsza połowa XVII wieku była złotym okresem w dziejach Rakowa, główny powód takiego stanu rzeczy należy wiązać z rolą jaką odgrywało miasto w ruchu antytrynitarskim. Jako ośrodek zjazdów synodalnych przyciągał Raków liczne rzesze szlachty arianie, przypływ wielkiej masy ludności generował zapotrzebowanie na sferze usług budownictwa itp. Bujny rozwój miasta sprawił, że zmianie musiało ulec początkowe założenie urbanistyczne. W roku 1607 na mocy przywileju Jakuba Sienieńskiego wyznaczono nowy rynek, przy którym osiedlili się przybysze ze Śląska oraz mieszkańcy pobliskiego Wrębowa (Rembowa). Nowym osadnikom zagwarantowano wszelkie prawa na równi z pierwotnymi osiedleńcami. Kres arianie Rakowa był końcem złotego okresu miasta. Silny ośrodek arianie funkcjonujący w Rakowie stanowił problem dla katolickiego otoczenia. Mieszkający w Rakowie katolicy nie dysponowali własną świątynią, funkcję proboszcza rakowskiego pełnił kapłan rezydujący w pobliskich Drogowlach. Zaistniała sytuacja nie rokowała pomyślnie na przyszłość, coraz częstsze były procesy wytaczane Jakubowi Sienieńskiemu przez okoliczny kler katolicki (proboszcz z Szumska procesował się o dziesięcinę z wiosek: Zalesia, Lipin, Pągowca).

Rok 1638 stał się końcem arianie Rakowa, wydarzenia jakie miały wówczas miejsce zaważyły na dalszym losie miasta. Doszło wówczas do znisz-

czenia, przez młodzież kształcącą się na rakowskiej uczelni, przydrożnego krzyża (wystawionego na spornym terytorium przez właściciela pobliskiego Szumska – księdza Jerzego Rokickiego). Nie sposób dokładnie określić precyzyjnej daty całego zajścia, wiadomo jedynie, że sejmik opatowski obradujący 27 stycznia 1638 roku domagał się ukarania sprawców zniszczenia. Nieprzejednana postawa biskupa krakowskiego Jakuba Zadzika oraz wojewody sandomierskiego Jerzego Ossolińskiego doprowadziła do wprowadzenia sprawy pod obrady sejmiku walnego. Proces skrócony, połączony z przyspieszonym śledztwem, zaowocował wydaniem wyroku przez senat (19 kwietnia 1638 roku). Na mocy jego postanowień nakazano w przeciągu czterech tygodni zlikwidować szkołę rakowską, wykładowców tej placówki skazując na banicję. Skonfiskowano drukarnię, przekazując jej wyposażenie podstolemu sandomierskiemu Stanisławowi Skarszewskiemu. Odbudowy Akademii Rakowskiej i drukarni zabroniono pod karą 10 000 złotych polskich. Jakubowi Sienińskiemu zagrożono infamią, jeśli w przeciągu 6 tygodni nie odstawi przed oblicze sądu nauczycieli nadzorujących młodzież tego dnia, w którym dokonano zniszczenia krucyfiksu. W razie niestawienia się miano ich ukarać wieczystą banicją.

Arianie niebawem poczęli opuszczać Raków przenosząc się do pobliskiego Radostowa, pozostającego w posiadaniu arianek Anny Wylamowej. Inna część wspólnoty przyjęła kalwinizm, pozostali jednak i tacy, którzy nie chcieli porzucić dawnego wyznania.

Po roku 1639 nową właścicielką Rakowa została Aleksandra z Sienieńskich Wiszowata, która po śmierci męża przyjęła katolicyzm, oddając przy tym dawny zbor arianów nowym współwyznawcom. Na jego miejscu staraniem biskupów krakowskich (Jakuba Zadzika i Piotra Gembickiego) wzniesiono okazały kościół pod wezwaniem Świętej Trójcy. Kolejnymi właścicielami Rakowa byli dwaj synowie, zmarłego w 1639 roku Jakuba Sienieńskiego – Jan Krzysztof i Kazimierz Jan, współwłaściciele miasta w latach 1651 – 1653. W roku 1657 jako posiadacz Rakowa występuje Mikołaj Sienieński, nieco później (około 1662 roku) miasteczko odziedziczyła Zofia Sienieńska, która wyszła za mąż za Stanisława Mijkowskiego.

Dotkliwie na skutkach okazały się lata potopu szwedzkiego. W roku 1657 (w myśl układu z Radnot) na tereny Rzeczypospolitej wkroczyły wojska siedmiogrodzkie pod wodzą Jerzego II Rakoczego. Po zajęciu Krakowa ruszyły na północ, (...) w tym czasie czterystu Kozaków Rakoczego napadłszy na Raków rozpoczęli rabunek. Na to wpada z podjazdem polskim Jan Chryzostom Pasek i wszystkich Kozaków szablami wycina, ciała ich dopiero w parę tygodni po utarczce pogrzebali Szwedzi. Podczas najazdu wojsk siedmiogrodzkich żołnierze pokiereszowali obraz Matki Boskiej, znajdujący się w kościele parafialnym w Rakowie. Obraz ten został w roku 1670 uznany za cudowny przez biskupa krakowskiego – Andrzeja Trzebieckiego. Czasy wojny ze Szwecją stanowiły końcowy etap ruchu arianckiego na ziemiach. Niejednoznaczna postawa względem najeźdźcy przyczyniła się do wydania przez sejm (w roku 1658) nakazu opuszczenia Rzeczypospolitej, wyprzedania majątku w przeciągu 3 lat (okres ten skrócono następnie do lat 2) pod karą śmierci.

Z roku 1662 pochodzą dane dotyczące liczby mieszkańców Rakowa. Według rejestru poglównego podatek zapłaciło w mieście 873 chrześcijan i 104 Żydów.

Hierarchia katolicka przykładała szczególną wagę do rozwoju religijności i oświaty w miasteczku, kierownik tutejszej szkoły parafialnej musiał posiadać tytuł bakałarza. Z roku 1674 pochodzi (najstarsza w Małopolsce) wiadomość o nauczaniu w katolickiej szkole parafialnej dziewcząt przez nauczycielkę. Już w II połowie XVII wieku prężnie działało w Rakowie bractwo różańcowe.

Miasteczko wkrótce coraz bardziej zaczęło podupadać, szczególnie przyczyniły się do tego wydarzenia z początku XVIII stulecia (kolejny najazd szwedzki, wojna domowa, zaraza). Nie zapomniano jednak o roli jaką odgrywał Raków w początkach swego istnienia. „Wielka Encyklopedia Francuska” (wydana w roku 1765) zawierała hasło Racovie, można było przeczytać tam o roli miasteczka w ruchu ariańskim jak również o Stanisławie Lubienieckim (najbardziej znanym historyku tej doktryny). Wzmiankę kończy wiadomość mówiąca, iż od czasu wygnania braci polskich z Rakowa (w 1645 r.) miasto opustoszało zupełnie.

Rejestr z roku 1827 poświadcza 1232 obywateli Rakowa, w roku 1858 liczba ta wzrosła do 1674 osób (w tym 966 Żydów). Spośród 139 domostw tylko 4 były murowane.

W XIX wieku utrzymywało się w Rakowie rzemiosło włókiennicze oraz wyrób sit i koszyków.

W okresie powstania styczniowego (17 lutego 1863 r.) przez miasteczko przechodził oddział powstańczy pod dowództwem Mariana Langiewicza („Nie mogąc utrzymać się na Świętym Krzyżu wobec koncentrujących się przeciw niemu kolumn z Radomia, Kielc i Opatowa ruszył Langiewicz z uszczuploną dezeryą 600 ludzi oddziałem do Rakowa, gdzie przyłączyli się z nim ochotnicy lubelscy idący ze Sandomierza”). Na fali represji popowstaniowych (w roku 1869) Raków utracił prawa miejskie podobnie jak większość ośrodków miejskich w regionie.

Sanktuarium Matki Bożej Cudownej Przemiany w Rakowie

4. Zabytki

Kościół parafialny pod wezwaniem Świętej Trójcy został wzniesiony (w latach 1640 – 1645) z inicjatywy Jakuba Zadzika (biskupa krakowskiego), budowę dokończył jego następca na stolcu biskupim Piotr Gembicki. Jest to świątynia wzniesiona w stylu wczesnobarokowym, w typie bazylikowym. Kościół jest trójnawowy, prezbiterium jest nieco niższe od nawy głównej, jednoprzęsłowe, zamknięte półkolistą absydą. Do naw bocznych przylegają „późniejsze” kruchty, przy fasadzie zachodniej znajduje się półkolista wieżyczka mieszcząca schody prowadzące na chór muzyczny i strych. Do bryły kościoła przylega od północy murowana zakrystia, od południa zaś składzik. Cała świątynia jest oszkarpowana, nakryta dwuspadowym dachem (nawy boczne pulpitowym) zwieńczonym neogotycką sygnaturką. Fasada kościoła dzieli się na dwie kondygnacje, przedzielone stylizowanymi podwójnymi pilastrami. Górna kondygnacja ujęta została w wolutowe spływy i obeliski na postumentach, fasadę wieńczy trójkątny szczyt. Wejście do świątyni zdobi późnorenesansowy portal, nad którym umieszczono tablicę fundacyjną z herbem Korab i datą 1645. Dodatkowym elementem zdobiącym fasadę są trzy kartusze z przedstawieniami herbów: Nałęcz (biskupa Gembickiego), Orlem (wazowskim) oraz trzecim, którego nie sposób zidentyfikować ze względu na poważne zniszczenia.

Wnętrze świątyni przedstawia bazylikowy charakter, nawy boczne oddzielają od nawy głównej filarowe arkady, ściany świątyni są opilastrowane, sklepienia kolebkowo – krzyżowe ozdobione dekoracją stiukową w typie lubelsko–kaliskim (z motywami ramowymi, przedstawieniami serc i anielskich główek).

Wypożenie świątyni przedstawia się niezwykle bogato, ołtarz główny (z 1729 roku) zdobią rzeźby przedstawiające św. Piotra i Pawła (pochodzą one z warsztatu krakowskiego rzeźbiarza – Antoniego Frączkiewicza) oraz grupa przedstawiająca Tróję Świętą (w zwieńczeniu ołtarza). W ołtarzu znajduje się obraz przedstawiający Matkę Boską z Dzieciątkiem (namalowany przed rokiem 1670). Do wyposażenia świątyni zalicza się także osiem ołtarzy bocznych (z przedstawieniami: św. Anny Samotrzec i św. Jana Chrzciciela, św. Józefa z Dzieciątkiem, św. Jana Nepomucena, Matki Boskiej Szkaplerznej i św. Stanisława, św. Judy Tadeusza i św. Macieja, św. Stanisława Kostki, św. Barbary), znajdujących się przy filarach między nawowymi. Ambona pochodzi z II ćwierci XVIII wieku, jej baldachim wieńczy popiersie Chrystusa. W kościele znajduje się także marmurowa chrzcielnica z herbem Korab (z roku 1640). Przejścia z prezbiterium do zakrystii i składziku oraz do naw bocznych zdobią cztery portale uszate. Drzwi do składziku posiadają stary zamek, zachowała się również kłódka z roku 1616. Łuk tęczyowy zdobi dekoracyjna belka z rzeźbą Chrystusa Ukrzyżowanego. Zachowały się również XVII – wieczne kopie czterech obrazów przedstawiających biskupów krakowskich (Andrzeja Lipskiego, Jana Alberta Wazy, Jakuba Zadzika i Piotra Gembickiego). Licznie reprezentowana jest sztuka funeralna, możemy zobaczyć liczne epitafia poświęcone pamięci: Zuzanny Śliwskiej (zmarłej w roku 1651 r.), Jakuba Promnickiego (z II połowy XVII wieku), Macieja Lorkowicza (z 1677 r.), Cypriana Józefa Langi (z 1757 r.), Kasptra Brudzińskiego (z 1825 r.), Wawrzyńca Malanowicza. Z wyposażenia liturgicznego zachowały się do naszych czasów: XVIII – wieczna monstrancja, dwie rokokowe laski procesyjne, kielichy (z roku 1630 i 1747 oraz z I połowy XIX w.), ornaty (z XVII i XVIII w.), barokowa puszka, pacyfikał (relikwiarz) wykonany w stylu regencji, barokowa rzeźba przedstawiająca Chrystusa Zmartwychwstałego.

Świątynia otoczona jest starym murem z otworami strzelniczymi (od północy). Do kompleksu kościoła Trójcy Świętej zaliczamy także dzwonnice oraz plebanie. Murowana dzwonnica (z I połowy XVIII wieku) zbudowana została na planie kwadratu, jest to budowla dwukondygnacyjna, opilastrowana na narożach, nakryta barokowym hełmem. Wnętrze kryje trzy dzwony (jeden z roku 1740 oraz dwa z 1743) odlane w Gdańsku przez Emanuela Wittwerka. Plebania wzniesiona została około roku 1920.

Nieopodal plebani znajduje się XVII-wieczny budynek związany z ariańską historią miasta. Jest to budowla murowana, jednokondygnacyjna, podpiwniczona, jedno z pomieszczeń nakryte jest sklepieniem krzyżowo-żebrowym.

Kościół poreformacki pod wezwaniem św. Anny został wzniesiony w latach 40 – tych XVII wieku. Zakon reformatów został sprowadzony do Rakowa w roku 1641, jednak po kilku latach (przypuszczalnie przed rokiem 1649) tutejszy konwent skasowano. Pozostały do dnia dzisiejszego kościółek został wzniesiony w stylu barokowym, jest to budowla orientowana, otoczona starym murem. Fronton świątyni został ujęty w pary pilastrów, wieńczy go szczyt (z przełomu XVII/XVIII w.) o falistym wykroju z wolutami. Okna zamknięte są półkoliście, budowla nakryta jest dwuspadowym dachem (za wyjątkiem prezbiterium, które nakrywa dach namiotowy).

Korpus świątyni przedstawia wyraźny podział na dwie części, nawa główna podzielona jest dwuprzęsłowo, prezbiterium (na planie wieloboku) o wnętrzu półkolistym.

Zabytkowy kościół pw. św. Anny w Rakowie tzw. klaszorek

Wyposażenie kościółka przedstawia charakter jednolity, późnobarokowy (XVIII – wieczy) Ołtarz główny poświęcony jest św. Annie, obraz umieszczony w ołtarzu przedstawia patronkę kościoła w otoczeniu świętych (Józefa i Jana Chrzciciela). Dodatkowo zachowały się XVIII-wieczne obrazy przedstawiające scenę Ukrzyżowania oraz św. Stanisława i św. Barbarę. Łuk tęczy z zębami złoty ozdobi późnobarokowy krucyfik.

Do naszych czasów przetrwał oryginalny układ urbanistyczny z zachowanymi rynkami (głównym i małym), zachowały się również budynki z początkowego (ariańskiego) okresu istnienia miasta, poza budynkiem znajdującym się przy kościele Świętej Trójcy, przetrwał do naszych czasów tzw. „Dom Wójta”. Budynek ten pochodzi prawdopodobnie z przełomu XVI i XVII wieku, jest on murowany, parterowy, podpiwniczony. Wzniesiono go na rzucie wydłużonego prostokąta, dzieląc jego wnętrze

na cztery izby nakryte różnorodnymi sklepieniami. Dwa pomieszczenia znajdujące się w północnej części budynku zdobici sklepienie kolebkowo-krzyżowe, izba południowa (biegnąca przez całą długość budynku) nakryta jest kolebkowo z lunetami, dodatkową ozdobę stanowi stiukowa dekoracja żebrowa z rozetami. We wspomnianym pomieszczeniu zachowało się również okienko z oryginalnym późnorenansowym obramieniem z przełomu XVI–XVII wieku. Dom ten posiada wyjątkowo bogatą i ciekawą historię. W I połowie XVII wieku stanowił własność Jana Siekierzyńskiego, w roku 1634 został zakupiony (za kwotę 200 złotych polskich) przez Samuela Goryszowskiego (aptekarz i wójta Rakowa). Następnie dom ten przeszedł w ręce Andrzeja Mokrowskiego (starosty radzyńskiego) właściciela połowy miasta, który sprzedał go w 1683 r. rodzinie Kuraszewiczów. Nowi właściciele na kupno budynku zaciągali dług w wysokości 471 złotych polskich u Dawida Kraua. Ten z kolei na łożu śmierci, przechodząc z kalwinizmu na katolicyzm przekazał ten dług kościołowi rakowskiemu. W roku 1757 Jan i Ignacy Kossowsky odstąpili kamienicę rodzinie Praszkieviczów, przeznaczając ją na szynk trunków wszelakich.

Figura św. Floriana

„Rakowskie Divertimento” w Sanktuarium Matki Bożej Cudownej Przemiany

Żelazny krzyż na cokole z 1819 r.

W Rakowie zobaczymy również ciekawe przykłady figur przydrożnych, przy trakcie wiodącym na cmentarz parafialny obejrzeć można kolumnę na cokole z zachowanym barokowym kartuszem, w którym widnieje data 1691.

Przy kościele Św. Trójcy na wysokim barokowym cokole (z herbem Jelita i rokiem 1742) znajduje się figurka św. Floriana, zachował się także żelazny krzyż (na cokole) z datą 1819.

Ważną częścią Rakowa jest pomnik poświęcony żołnierzom (pochodzącym z najbliższej okolicy) poległym w walkach o rodzącą się II Rzeczpospolitą.

Wystawiony ze składek mieszkańców gminy w roku 1932, ma formę obelisku na cokole z umieszczonymi na nim tablicami (mosiężną i kamienną).

Z historią tego pomnika wiąże się ciekawe wydarzenie. W roku 1952 z nakazu władz usunięto z niego tablice pamiątkowe, umieszczając na nim czerwoną gwiazdę radziecką.

W pięć lat po tej zamianie organizacja konspiracyjna o nazwie Armia Wolnej

Europy przeprowadziła akcję sabotażową, polegającą na wysadzeniu wspomnianej gwiazdy przy użyciu miny przeciwpiechotnej. Sprawców całego przedsięwzięcia osądzono w roku 1960, wyroki jakie zapadły w tej sprawie przewidywały nawet karę śmierci (zamienioną później na wieloletnie więzienie). Czerwona gwiazda nie powróciła już na pomnik, zastąpił ją orzeł bez korony. Na fali przekształceń ustrojowych roku 1989 pomnik odzyskał pierwotny wygląd, stając się ponownie pamiątką świadczącą o najwyższej daninie jaką złożyli walczący o swą ojczyznę.

5. Walory przyrodnicze

Bliskość Zalewu Chańcza stwarza turystom możliwości podziwiania tutejszej, niebywale bogatej przyrody. Nieopodal Rakowa przepływa rzeka Czarna Staszowska, do której uchodzi (w rejonie miejscowości) jeden z jej dopływów – Łagowica. Czarna Staszowska bierze swój początek w okolicy Cisowa, wypływając z terenu rezerwatu przyrody „Białe Ługi”. Rzeka ma długość 61 km, przepływa przez wiele ciekawych oraz ważnych historycznie miejscowości (m. in. Kurozwęki, Staszów, Rytwiany, Połaniec).

Rakówka

Rakówka

1. Położenie

Miejscowość położona jest południowo – wschodniej części gminy Raków, w obrębie której graniczy z sołectwami: Chańcza, Jamno, Szumsko – Kolonia, Pułaczów. Rakówka zajmuje powierzchnię równą 609, 79 ha.

2. Etymologia nazwy

Aa

Nazwa miejscowości stanowi zapewne nawiązanie do pobliskiego Rakowa.

3. Rys historyczny

Pierwsze pisemne wiadomości na temat Rakówki sięgają XVIII wieku (1790 r.). „Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego” wspomina o istnieniu (na terenie gminy Rembów) wsi „Rakówek” tożsamej z dzisiejszą miejscowością.

Ważnym momentem dla miejscowości było wytyczenie przez jej obszar linii kolei wąskotorowej. Historia „wąskotorówki” na terenie Kielecczyny sięga roku 1915. Wówczas to wojska austriackie na potrzeby wojenne rozpoczęły budowę linii kolejowej (o rozstawie 600 mm) z Jędrzejowa do Motkowic o długości 18 kilometrów. W następnych latach przedłużono do Chmielnika, przez Raków do Bogorii. W czasie kontr ofensywy radzieckiej (w roku 1944), po zajęciu terenów przyczółka na lewym brzegu Wisły, wąskotorówka dowoziła zaopatrzenie na front. Przez 6 miesięcy walk kolejka działała na odcinkach: od Bogorii do zniszczonego mostu w okolicy Sierag, w rejonie Rakowa oraz Jędrzejowa. W połowie lat 90-tych ubiegłego wieku zlikwidowano ostatecznie większość tras kolejki wąskotorowej.

Pomnik upamiętniający partyzantów

4. Zabytki

W miejscowości zachowała się około stuletnia kapliczka oraz pomnik upamiętniający partyzantów walczących z okupantem w czasie II wojny światowej. Funkcjonuje tu również kaplica, w której w każdą niedzielę odprawiana jest msza święta.

Kaplica

Rembów

Rembów

1. Położenie

Miejscowość Rembów leży w centralnej części gminy Raków, zajmuje powierzchnię 700,24 ha. Sąsiaduje z miejscowościami: Raków, Lipiny, Szumsko, Zalesie, Bardo, Wola Wąkopna, Dębno.

2. Rys historyczny

Aa

Pierwsze informacje o Rembowie pochodzą z wieku XIV. Jan Długosz w „Liber beneficiorum” wzmiankuje karczmę sub castro, z kolei dokument fundacyjny klasztoru kanoników regularnych w Kurozwękach (wystawiony przez Piotra z Kurozwęk – podskarbiego nadwornego koronnego) wspomina karczmę in villa Podgrodzie sub castro. Historia Rembowa (Podgrodzia) powiązana jest wzniesionym tutaj zamkiem rycerskim. Warownia ta (nosząca w źródłach nazwę „Szumsko”) powstała z inicjatywy Jakuba lub Krzesława z rodu Odrowążów – właścicieli pobliskiego Szumsk. Na przełomie XIV i XV wieku doszło do zmiany właścicieli, tutejsze dobra Odrowążów zostały podzielone pomiędzy Okszców (nowych właścicieli Szumsk) oraz Poraitów – Kurozwęckich (którym przypadła w dziale wieś Podgrodzie). Tutejszy zamek z powodu wad konstrukcyjnych został opuszczony, jego właściciele zaś przenieśli się do Kurozwęk. Rembów znajdował się w ich rękach do początku XVI wieku, dwie córki (Anna i Barbara) ostatniego z rodu – Hieronima (zmarłego w 1520 roku) wniosły w wianie swym mężom tutejsze włości. Anna (żona Jana Lanckorońskiego) pozostała w Kurozwękach, Barbara (małżonka Krzysztofa Gnoińskiego) przekazała mężowi wsie Podgrodzie, Bardo, Lipiny, Pągowiec i Zalesie. Podgrodzie niebawem znów zmieniło właściciela, Jadwiga Gnoińska wychodząc za mąż za Jana Sienieńskiego wniosła mu w posagu wspomniane wcześniej miejscowości (Podgrodzie, Bardo, Lipiny, Pągowiec, Zalesie). Sienieński działając czynnie na polu gospodarki, założył w dobrach żony aż trzy miasta: Raków (nazwa pochodzi od herbu żony Jadwigi – Warnia, przedstawiającego czerwonego raka na białej tarczy), Dębno (od herbu własnego) i Wrębów – dzisiejszy Rembów (prawdopodobnie związany z herbem matki założyciela Heleny z Krupskich – herbu Wręby). Z zachowanej kopii przywileju lokacyjnego (wystawionego 10 lutego 1588 roku), noszącego tytuł Fundatio oppidi Wramby wynika, że miasto założone zostało na terenie wsi Podgrodzie (na surowym korzeniu, na prawie magdeburskim). Jan Sienieński (podówczas kasztelan lwowski) gwarantował nowemu ośrodkowi miejskiemu trzy jarmarki (na święto Trzech Króli, św. Stanisława, Narodzenia Najświętszej Marii Panny) oraz targ cotygodniowy we wtorek. Lokacja Wrębowa nie powiodła się, ponieważ jego mieszkańcy przed rokiem 1607 przenieśli się do Rakowa, osiedlając się przy małym rynku. Sienieńscy wzniesli w Rembowie dwór, funkcjonował tu także folwark, który w II połowie XVII wieku znajdował się w rękach dzierżawców, w XVIII wieku dwór zamieszkiwała rodzina Lipowskich.

W XIX wieku miejscowość stanowiła centrum gminy Rembów. Z opisu umieszczonego w „Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego” czytamy: Gmina Rembów należy do gmin okręgu II w Iwaniskach, stacja pocztowa w Łagowie, ma 5046 mieszkańców, rozległości 11269 morg, w tem ziemi dworskiej 5232. Fabryki papieru i żelaza, 2 tartaki i 4 młyny. W skład gminy wchodzi: Antoniów, Bardo – Dolne, Bardo – Górne, Bardo – Plebania, Chałupki, Czyżów – Rządowy, Dębno, Drogowle, Górki, Kajetanów, Kierdony, Krzyżówki – Radostowskie, Krzyżówki – Zaleskie, Leonów, Lipiny, Mocha, Podgrodzie, Pągowiec, Radostów, Raków, Rakówek, Rembów, Szumsko, Wójteczki, Wąkopna – Wola i Zalesie.

3. Zabytki

Na terenie Rembowa znajdują się pozostałości XIV – wiecznego zamku (był to obiekt nawiązujący do wzorców architektury środkowoeuropejskiej, o dość nowatorskim założeniu). Pierwotnie (w I połowie XIV wieku) warownia była własnością panów z Szumsko, Jakuba i Krzesława wywodzących się z rodu Odrowążów. Śmierć Krzesława (po roku 1357) doprowadziła do przejścia zamku w ręce Kurozwęckich. Niebawem opuścili oni zamek, częściowo rozbierając jego infrastrukturę. Analiza geologiczno–architektoniczna wykazała, że posadowienie budowli na czapie lessowej utrudniło odpływ wód opadowych, przez co znacznie pogorszyła się stabilność gruntu (zwietrzały less spływał ze wzgórza). Badania archeologiczne prowadzone

Fragment ruin zamku w Rembowie

Pozostałości muru zamku w Rembowie

na terenie wzgórza zamkowego w latach 1980–1981 okazały się niebywale pomocne w rekonstrukcji warowni, dzięki nim bowiem można odtworzyć hipotetyczny jej wygląd. Mur obwodowy całego założenia (grubości od 1,8 do 2,2 m) miał charakter nieregularnego owalu o wymiarach 36 x 24 m. Otwór bramny (szerokości 1,5 m) znajdował się prawdopodobnie w południowo-zachodniej części całego założenia. Do zewnętrznego lica muru dostawiono „kurzą stopę”, której ściany tworzyły izbę na planie trapezu. Plan zabudowy wewnętrznej zamku przedstawiał się dość interesująco. Badania archeologiczne wykazały obecność aż czterech budowli – dwóch czworobocznych wież, budynku przybramnego oraz trójżebrowego budynku mieszkalno-gospodarczego. Znajdował się tu również trójkątny dziedziniec (o bokach długości 12–13 m). Całe założenie obronne otaczała fosa powstała na skutek odcięcia nasady wzgórza rowem o głębokości 7 metrów.

W Rembowie znajduje się także (wzniesiony w I połowie XVII wieku), w stylu późnorenesansowym dwór szlachecki. Mimo licznych przeróbek i częściowych zniszczeń, nie zatracił on swego pierwotnego charakteru. Wzniesiony został na planie prostokąta z dwoma alkierzami (po bokach) i osiowo biegnącą sienią przełotową. Zachowana do dnia dzisiejszego większa część budynku składa się z sieni i trzech pomieszczeń oraz dwóch alkierzyków (północny, wolnostojący na skutek zniszczenia tej części dworu). Alkierzyki sklepione kolebkowo (z lunetami), w pozostałych pomieszczeniach nie zachowały się pierwotne stropy. W wolno stojącym alkierzku widoczne jest oryginalne (pochodzące z I połowy XVII wieku) ciosowe obramienie okna oraz portal (z tego samego okresu).

4. Walory przyrodnicze

Rembów położony jest w malowniczej okolicy w obrębie Cisowsko-Orłowski Parku Krajobrazowego na wyżynie lessowej o płaskiej konfiguracji z licznymi pagórkami. Dookoła dominują lasy iglaste (obfitujące w runo leśne), tworzące specyficzny mikroklimat. Znajduje się tu kilka miejsc, z których podziąć można piękno tutejszego krajobrazu.

W pobliżu wspomnianego wcześniej dworu znajduje się ponad 500-letni cis pospolity o wymiarach: obwód pnia (na wysokości 1,3 m) – 1,14 m, średnica pnia – 0,37 m, wysokość – 11 m.

Pomnik przyrody – cis pospolity

5. Podania i legendy

Początki zamku rembowskiego nikną w mrokach dziejów. Znikomość potwierdzonych faktów historycznych daje pole do popisu ludzkiej wyobraźni – dociekliwej, barwnej, niekoniecznie mówiącej prawdę, lecz zawsze pięknej narratorce przeszłości.

Zachowana w pamięci ludzkiej legenda wiąże powstanie warowni z osobą rycerza Mszczuja. Pochodził on ze znamienitego rodu Odrowążów, którego wielkość i wpływy w średniowiecznej Polsce budziły uzasadniony szacunek. Mszczuj przybył w te strony (podówczas dzikie i niedostępne) wraz ze swą piękną małżonką Aiszą (towarzyszył im również ojciec dziewczyny). Rycerz wiele lat przebywał w Ziemi Świętej walcząc z muzułmanami, poznał wówczas swą przyszłą żonę (w dość nietypowych okolicznościach), oswobodził ją bowiem z rąk handlarzy niewolników. Młodzi zakochali się w sobie od pierwszego wejrzenia. Niebawem losy ich uległy zmianie, po upadku Akki, ostatniego bastionu krzyżowców, rzesze rycerstwa poczęły powracać do Europy przywożąc ze sobą niezliczone skarby orientu (złoto, kamienie szlachetne, przyprawy, tkaniny, itp.). Powrócił do kraju również i Mszczuj wraz ze swą małżonką. Szukając odpowiedniego miejsca do osiedlenia się przybył w te okolice, tutejsze krajobrazy urzekły go do tego stopnia, iż postanowił tu osiaść. Odrowąż wniósł na jednej z lessowych skarp potężny zamek nazwany „Szumskiem” (od wiatru szumiącego delikatnie w koronach drzew). Życie upływało Odrowążom szczęśliwie – w zdrowiu i bogactwie. Dobry los obdarzył ich licznym potomstwem (Aisza wydała na świat aż sześciu synów).

Jak niestała i przewrotna jest fortuna wkrótce miało się okazać. Pewnego razu gdy Mszczuj wraz ze swą drużyną przebywał na polowaniu, pod zamek podszedł oddział tatarski. Ci straszni wojownicy od wielu już lat budzili grozę, wśród

mieszkańców tej części Europy, swą bezwzględnością, walecznością, hartem ducha. Nieliczna załoga, która pozostała w zamku nie zamierzała jednak poddać się najeźdźcy. Gdy rozpoczęło się oblężenie Aisza chcąc ratować swych synów przed śmiercią ukrywała ich w podziemiach warowni. Zamknęła swe dzieci w tajemnej, bezpiecznej jak mogło się wydawać komnacie, do której wejście zabezpieczyła gruzowiskiem kamieni.

Dzielni obrońcy nie mogli sprostać wściekłym atakom, warownia została zdobyta, a losy jej mieszkańców przesądzone. Zginęli wszyscy (w tym piękna żona Odrowąża). Powracający z polowania pan zamku ujrzał makabryczny obraz zniszczenia i pożogi. Poszukując swych bliskich odnalazł martwą żonę, dzieci jednak nie było wśród zabitych.

W tej tragicznej godzinie pojawiła się myśl przywracająca nadzieję, być może jego synowie zdołali ocaleć z pogromu. Przypomniał sobie o istnieniu sekretnej komnaty w podziemiach. Rozgorączkowany, pełen nadziei zbiegł do lochów, odrzucił kamienie tarasujące wejście i wszedł do komnaty. Jego oczom ukazał się tragiczny widok, oto na ziemi leżeli bez życia jego synowie (zmarli z braku powietrza, głodu i pragnienia). Nieopisane cierpienie i rozpacz spowodowały, że bez chwili zastanowienia Mszczuj, nie oglądając się wstecz ruszył przed siebie, byle dalej od tego miejsca, w którym utracił wszystko co kochał. Od tego momentu ślad po nim zaginął, nie wiadomo co działo się z nim dalej. Powiadano, iż ze zgryzoty po utracie bliskich popełnił samobójstwo, rzucając się w odmęty Wisły. Niektórzy twierdzą, że nim zginął, postanowił zemścić się na zabójcach swej rodziny za wyrządzone krzywdy. Niewykluczone także, że targany wyrzutami sumienia wybrał życie ascety – pustelnika, zaszywając się w najgłębszych ostępach puszczy.

Podobno duch Odrowąża pojawia się co roku w Niedziele Palmową. Objeżdża on konno pozostałości swej siedziby w poszukiwaniu swych bliskich.

Figura przydrożna

Smyków

Smyków

1. Położenie

Miejscowość położona jest w północno – zachodniej części gminy Raków, w obrębie której graniczy z sołectwami Korzenno i Celiny. Smyków zajmuje powierzchnię równą 396,79 ha.

2. Rys historyczny

Wzmianki historyczne na temat miejscowości sięgają XVIII wieku, wieś Smyków wzmiankowana jest w roku 1791. Przypuszczalnie jednak posiada starszą metrykę sięgającą XVII wieku. Prawdopodobnie w tym okresie funkcjonował tu zakład zajmujący się przetwarzaniem rudy żelaza, co zdaje się potwierdzać informacja mówiąca o istnieniu w latach 1619–1674 kuźnicy nazwanej „Babiradzka” (Babirada do dawna nazwa Smykowa).

Inwentarz parafii Ocieskiej z roku 1823 wymieniający wsie płacące dziesięcinę tutejszemu kościołowi wymienia wieś Smyków, przeprowadzony 4 lata później spis (1827 r.) odnotowuje istnienie w miejscowości 17 domostw, 92 mieszkańców. Jeszcze w XIX wieku w Smykowie funkcjonował folwark (poduchowny) sprzedany drogą licytacji, przez państwo.

3. Walory przyrodnicze

W odległości około 2,5 km od Smykowa (północny-zachód), znajduje się objęty ochroną prawną ekosystem – bagno śródleśne. Jest to teren zalewowy o łącznej powierzchni około 0,4 ha, na którym poświadczono są liczne gatunki mchów oraz żurawina błotna, wełnianka, modrzewica zwyczajna, bagno, sit.

Walory przyrodnicze okolic Smykowa

Szumsko

Szumsko

1. Położenie

Miejscowość Szumsko położona jest w środkowo – wschodniej części gminy Raków, zajmuje obszar 339,48 ha. Szumsko graniczy z miejscowościami Zalesie, Rembów, Radostów, Szumsko – Kolonia, Jamno, Lipiny.

2. Etymologia nazwy

Aa

Nazwa Szumsko prawdopodobnie ma pochodzenie topograficzne i pozostaje w związku z pojęciem szum (np. wody, lasu), co odzwierciedla określone właściwości osady położonej wśród lasów i wód.

W źródłach spotykamy różne zapisy nazwy wioski Szumsko: „Sumsco” (1326 – 1327, 1416), „Schumsko” (1439, 1518), „Schumszko” (1564 – 1565), „Szumsko” (1578).

3. Rys historyczny

Pierwsza wzmianka potwierdzająca istnienie parafii w Szumsku pochodzi z roku 1326 i dotyczy dochodów papieskich przekazywanych z prepozytury kieleckiej (miejscowy kościół pod wezwaniem św. Stanisława został konsekrowany prawdopodobnie w roku 1254). Właścicielem miejscowości, w latach 1329 – 1331 był Jakub z Szumska z rodu Odrowążów (kasztelan żarnowski poległy w 1331 roku w wojnie z Krzyżakami). Wspomniany Jakub występuje jako świadek na dokumencie królewskim wraz z Zawiszą (synem Czystki) – protoplastą Kurozwęckich. Kolejnym właścicielem wsi był Krzesław z Szumska, spadkobierca Jakuba (wzmiankowany w latach 1341 – 1357). Dokument króla Kazimierza Wielkiego z roku 1349 wymienia Krzesława wraz z podstolim krakowskim Dobiesławem z Kurozwęk. Źródła z lat 1384 – 1413 notują już innych właścicieli miejscowości: Bokse z Szumska – łowczego sandomierskiego (1393 – 1394) i krakowskiego (1397 – 1413), a także Jaśko Reya z Szumska – starostę checińskiego. Brak wymienionych z imienia właścicieli w latach 1357 – 1384 nasuwa przypuszczenie, że wówczas to musiał nastąpić podział włości. Podzielono je pomiędzy dzieci ostatniego właściciela, zapewne córki. Jedna z nich otrzymała dział pozostający w rękach Poraitów – Kurozwęckich, druga dobra należące do wspomnianych Okszyków (Jaśko Reya i Boksy).

Dokument datowany na 28 czerwca 1435 (odnoszący się w swej treści do lat 1415 – 1422) wspomina o układzie miejscowych możnych. W układzie tym kasztelan krakowski Mikołaj Białucha z Kurozwęk oraz Prandota z Szumska, Stoigniew z Radostowa i Boksa z Niedźwiedzia zawarli porozumienie w sprawie patronatu nad kościołem w Szumsku. Zgodnie z jego treścią pleban szumski miał być reprezentowany wymiennie przez Mikołaja Białuchę i pozostałych wielmożów. Pierwotne prawo patronatu nad kościołem w Szumsku należało zapewne do jednej osoby – właściciela dóbr szumskich. Ponieważ teren parafii należał do jednej włości, siedziba właściciela mogła także nazywać się Szumsko i tam zapewne mieszkał pierwotny opiekun świątyni, będący zarazem posiadaczem i lokatorem zamku w dzisiejszym Rembowie.

Z przekazu zawartego w opisie majątku diecezji krakowskiej („Liber beneficiorum”) piora Jana Długosza możemy dowiedzieć się, że w II połowie XV wieku Szumsko posiadało kościół parafialny, łąny kmiecie, karczmy z rolą, zagrody z rolą, folwarki rycerskie, z których dziesięcinę snopową i konopną przekazywano proboszczowi w Szumsku. Tutejszy pleban posiadał także swój folwark, rolę i łąki.

Informacji odnoszących się do XVI – wiecznego Szumsko zachowało się niewiele. Wiadome jest, że 1523 roku miejscowość należała do Stanisława Dzierżgowskiego herbu Jastrzębiec.

Ciekawie prezentuje się wzmianka (z roku 1567) mówiąca o darowaniu przez Krzysztofa Włodka z Piekar wsi Ceber i Szumsko wraz z częścią wsi Przyborowice Mikołajowi Rejowi, pod warunkiem, że wykupi je z rąk starosty wieluńskiego Stanisława Koniecpolskiego. Nie jest jasne jednak czy Rejowi udało się spełnić te warunki.

Powstanie w Rakowie silnego ośrodka reformacyjnego doprowadziło do szeregu zadrażeń pomiędzy arianiskim właścicielem miasta (Jakubem Sienieńskim) a katolicką okolicą. Należy zaznaczyć, że rakowscy katolicy z braku własnej świątyni uczęszczali na nabożeństwa do pobliskich Drogowli oraz Szumsko. Interesująco w tym kontekście wygląda testament (z roku 1613) mieszczanina rakowskiego – Mikołaja „Guczia” (z włoskiej rodziny Guccich), który z racji wyznania rzymsko-katolickiego pragnął być pochowany przy kościele szumskim.

Apogeum konfliktu przypadło na lata 30-te XVII wieku. Obozowi kontrreformacji udało się pozyskać plebana szumskiej parafii – Marcina Szelańskiego, prowadził on z Jakubem Sienieńskim długoletnie spory o dziesięcinę z wiosek: Pągowca, Zalesia, Lipin, Podgrodzia (Rembowa). W latach poprzedzających sprawę rakowską wytoczył on również szereg procesów okolicznej szlachcie arianiskiej. Ówczesny właściciel Szumsko – Jerzy Rokicki (herbu Lubicz) także brał udział w tej akcji.

W kościele parafialnym w Szumsku znajduje się jego płyta nagrobna (doczesne szczątki spoczywają w podziemiach świątyni). Możemy z niej wyczytać, że pochodził Rokicki z Szumsko (tu został ochrzczony). Brał udział w wojnach z Turkami i Moskwą, odbył liczne podróże do Węgier, Niemiec, Niderlandów, Francji, Włoch i Hiszpanii. Po powrocie do kraju przyjął święcenia kapłańskie (pełnił funkcje prepozyta kurzełowskiego i kanonika łowickiego). U schyłku swego życia (obłożnie chory) ufundował kościół w Szumsku. Jako duchowny zapewne wyjątkowo zabiegał o wyrugowanie arian z pobliskiego Rakowa. Okazją do osiągnięcia tego celu było zniszczenie przez uczniów Akademii Rakowskiej (Babińskiego i Falibowskiego) krzyża wystawionego na spornym terytorium. Wieść o zajściu szybko dotarła do Rokickiego, który natychmiast powiadomił o całym zajściu swego ordynariusza – biskupa krakowskiego Jakuba Zadzikę. Sędziowie mianowani przez władze mieli przesłuchać w Szumsku 3 marca 1638 roku ewentualnych świadków całego zajścia. Konsekwencją zaszłych wypadków był wyrok (wydany na posiedzeniu senatu 19 kwietnia) nakazujący zamknięcie akademii i drukarni rakowskiej.

O życiu codziennym w dawnym Szumsku wiadomo niewiele, dzięki zachowanym dokumentom sądowym można stwierdzić, że miało ono swój specyficzny „koloryt”. Akta sądu biskupiego wspominają, że w roku 1641 odbył się przed obliczem oficjała (sędziego biskupiego) proces przeciwko Janowi Ziółkowskiemu (ślusarzowi z arianiskiego Radostowa). Został on oskarżony przez prokuratora sądu duchownego na postawie skargi wniesionej przez plebana szumskiego Marcina Salariusza. Ziółkowski jako poddany Krzysztofa Wylama strzelił w karczmię w Szumsku do zawieszzonego nad drzwiami obrazu Matki Boskiej z Dzieciątkiem

i zatkniętego za obraz opłatka. Ponadto w domu karczmarza Marcina przestrelził obraz przedstawiający św. Annę i poświęcony opłatek wiszący nad stołem. Za popełnione czyny skazano go na następujące kary: trzydziestokrotne bicie postronkiem na rynku kieleckim przez woźnego publicznego; prace (w kajdanach) przez cały rok najpierw w Kielcach przy murach pałacu biskupiego, potem przy budowie kościoła rakowskiego; na stanie przez cztery święta przed kościołem w kunie (kajdany zakładane na nogi) ze strzelbą w rękach.

W XIX wieku właścicielami wsi byli Józef Nałęcz Sosnowski (sędzia ziemski sandomierski) oraz jego syn Wincenty. W 1841 r. majątek szumski od Wincentego Sosnowskiego kupił Leon Jelski (herbu Pielesz). Umierając w 1853 roku przekazał miejscowość swemu bratankowi – Włodzimierzowi Jelskiemu.

W 1894 r. dziedzicem Szumsko został Władysław Jelski (syn Włodzimierza). Za jego czasów zaczęła funkcjonować w 1908 r. szkoła, zajęcia odbywały się najpierw na plebani, a od 1910 r. w nowym murowanym budynku.

4. Zabytki

Kościół parafialny w Szumsku (pod wezwaniem św. Stanisława) został wzniesiony w 1637 roku. Konsekracji świątyni dokonał w 1678 roku biskup Mikołaj Oborski, co potwierdza zachowana inskrypcja (podana za J. Wiśniewskim): *Consecratio hujus Ecclesiae in Szumsko anno Domini 1678 – mo die 30 9 – bris in nomine Domini Amen. Anno Domini 1678 – vo ipso festo S. Andreae Apli. die trigesima mensis Novembris Perillustris et Reverendus Dns. Dns. Nicolaus Oborski. Dei et Aplacae Sedes gratia Eps. diem anniversariam Dedicationis post festum Transla-*

Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa

Dzwonnica murowana z 1751 r.

tionis S. Stanislai primam quo tannis celebrandam assignavit. Jest to świątynia murowana, orientowana, prezbiterium jest nieco węższe od nawy (prawie kwadratowe) z małą, półkolistą absydą. Wokół absydki zbudowano korytarzową przybudówkę mieszczącą zakrystię. Po bokach nawy znajdują się dwie półkoliste przybudówki pełniące funkcje kaplic. Od zachodu przylega kruchta zbudowana w roku 1910, kościół jest oszkarpowany na narożach, nakryty dwuspadowym dachem.

Ściany wnętrza są opłastowane, sklepienie kolebkowe z lunetami, tęcza okrągło – łukowa. Ołtarz główny wykonany z drewna, połączany, z obrazem przedstawiającym biskupa Stanisława wskrzeszającego Piotra-wina (pędzla Mireckiego), w górnej części św. Stanisław Kostka w trakcie modlitwy. Lewy ołtarz boczny poświęcony jest św. Antoniemu, prawy mieści obraz Ukrzyżowania Pańskiego (pochodzący z XVII wieku). Ołtarze w kaplicach mają

charakter rokokowy, lewy Matki Boskiej Niepokalanego Poczęcia, prawy św. Antoniego Padewskiego w sukience (z końca XVII wieku).

W kościele zachowały się stacje drogi krzyżowej (wykonane z terakoty) pochodzące z przełomu XIX i XX wieku. Do wyposażenia świątyni należy także barokowa chrzcielnica (wykonana z kamienia), drewniana szafka (z roku 1676), XVII – wiecz-

ny obraz „Ecce homo” oraz krucyfiks z rokokową stopką. Na ścianach zachowały się liczne epitafia: z 1640 roku (księdza Jerzego Rokickiego) z zachowaną łacińską inskrypcją, tablica poświęcona Janowi Kantemu – hrabiemu Tarło oraz dwie klepsydry poświęcone pamięci zmarłych księży proboszczów parafii szumskiej (Kazimierza Rogozińskiego i Stefana Kwiatkowskiego).

Przy kościele (naprzeciw wejścia) stoi pomnik upamiętniający Józefa Nałęcz Sosnowskiego (sędziego sandomierskiego), Wincetego – jego syna oraz Barbarę – synową, dawnych dziedziców Szumska i Rakowa.

Nieopodal kościoła znajduje się murowana, dwukondygnacyjna dzwonnica. Wzniesiona w roku 1751 na planie czworoboku, o pochyłych ścianach przyziemia, nakryta namiotowym dachem.

Plebania zbudowana została w 1845 roku (rozbudowano ją w 1927). Budynek jest parterowy, na rzucie prostokąta, nakryty dachem naczółkowym.

We wsi znajduje się również grupa kapliczek pochodzących z okresu od XVIII do początków XX wieku.

Na cmentarzu parafialnym w Szumsku zachowała się murowana kaplica (z przełomu XIX i XX wieku) pełniąca funkcję mauzoleum rodziny Jelskich.

W samej miejscowości dostrzegalne są pozostałości dawnego zespołu dworskiego. Do dnia dzisiejszego zachowały się pozostałości stajni (z II połowy XIX wieku), spichlerza (z lat 20–tych XX wieku) oraz XIX-wiecznego parku.

Kaplica murowana z przełomu XIX/XX w.

Szumsko Kolonia

Szumsko - Kolonia

1. Położenie

Miejscowość położona jest we wschodniej części gminy Raków, w obrębie której graniczy z sołectwami: Szumsko, Radostów, Pułaczów, Rakówka, Jamno. Szumsko-Kolonia zajmuje obszar o powierzchni 849,20 ha.

Krzyż przydrożny murowany z 1867 r.

2. Rys historyczny

Miejscowość należy do grona najmłodszych sołectw w gminie Raków, powstała po II wojnie światowej na terenie rozparcelowanego majątku należącego do właścicieli pobliskiego Szumsko, w jej skład weszły tereny miejscowości Szumsko i Radostów.

Obszar ten był jednak użytkowany już wcześniej o czym świadczą zachowane do dnia dzisiejszego resztki dawnego folwarku lub założenia dworskiego.

Krzyż św. Marka z 1784 r.

3. Zabytki

Na terenie miejscowości zachowały się pozostałości (murowana, sklepiona piwnica) budowli (być może dworu) o trudnej do ustalenia genezie. Było to założenie dość obszerne, o czym świadczy jego powierzchnia. Dwór uległ zniszczeniu na skutek pożaru (pozostałości spalonych elementów drewnianych), zachowane piwnice zostały w większości roze-

Fragment parku dworskiego

brane (posłużyły jako bu-
dulec kościoła w Niemirowie). Poza jedną z piwnic
do naszych czasów prze-
trwały jedynie piękne
okazy wiekowych drzew
(lip, grabów, klonów) wcho-
dzących zapewne w skład
dawnego parku dworskiego.

W miejscowości za-
chowwał się również XIX
– wieczny krzyż mуро-
wany (z datą 1867) oraz
figura przydrożna przed-
stawiająca św. Józefa
z Dzieciątkiem. Zniszczona
(jak twierdzą mieszkańcy)
przez rabusiów szukają-
cych drogocennych przed-
miotów w jej wnętrzu,
obecnie odrestaurowana.
Prawdopodobnie pocho-
dzi z II połowy XVIII wie-
ku o czym świadczy zapis
z katalogu zabytków Jerze-
go Łozińskiego: „Figura
przydrożna. Kamienna,
uszkodzona. Późnobar-
kowy profilowany cokół
z datą 1766; osobno rzeź-
ba św. Józefa z Dzieciąt-
kiem”. Warto nadmienić,
że zabytkowa figura przy-
drożna znajdująca się
w miejscowości Szumsko

Kolonia przedstawiająca św. Józefa z dzieciątkiem Jezus została odnowiona stara-
niem społeczności lokalnej. W roku 2005 podczas budowy drogi Szumsko Kolonia
– Pułaczów była całkowicie rozebrana. Staraniami sołtysa przy aktywnym zaangażo-
waniu mieszkańców wsi Szumsko Kolonia w 2008 r. figura została odbudowana
i w tymże roku ponownie poświęcona przez proboszcza parafii Szumsko
– ks. Mieczysława Surusa. Planowane jest także wykonanie zadaszenia w celu
zabezpieczenia figury przed deszczem, śniegiem i nadmiernym słońcem.

Kolejnym krzyżem z XVIII wieku jest krzyż św. Marka znajdujący się przy
wejździe do miejscowości z 1784 roku.

Figura św. Józefa z dzieciątkiem z poł. XVIII w.

Wola Wąkopna

1. Położenie

Miejscowość położona jest w północnej części gminy Raków, zajmuje powierzchnię 308, 18 ha. Wola Wąkopna graniczy z sołectwami: Wólka Pokłonna, Bardo, Rembów.

2. Etymologia nazwy

Aa

Nazwę miejscowości wywodzić należy od staropolskiego słowa „wąkop” określającego wąwóz, jar, parów.

3. Rys historyczny

Potwierdzone wiadomości historyczne na temat Woli Wąkopnej sięgają XVIII wieku, miejscowość nosiła wówczas nazwę Wólka Wonkosina (pod taką właśnie nazwą widnieje w spisie z roku 1789).

W początkach następnego stulecia stanowiła własność rządową, rejestr z roku 1827 wymienia w miejscowości 4 domostwa oraz 57 mieszkańców. W 1839 miejscowość widnieje pod nazwą Wulka Wąkopna.

3. Rys historyczny

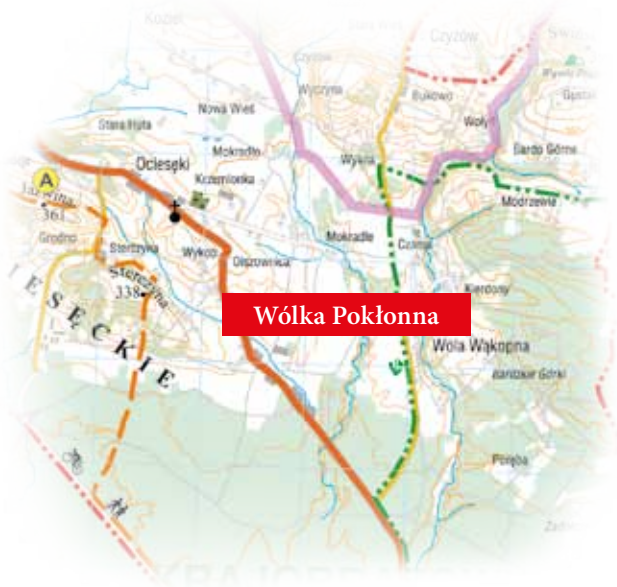
W miejscowości podziwiać można wspaniały okaz dębu szypułkowego, wpisanego do rejestru pomników przyrody ożywionej. Obwód pnia drzewa (na wysokości 1,3 m) wynosi 4,05 m średnica zaś (mierzona na takiej samej wysokości) 1,29 m.

Pomnik przyrody – dąb szypułkowy

Wólka Pokłonna

Wólka Pokłonna

1. Położenie

Wólka Pokłonna leży w północnej części gminy Raków, zajmuje obszar o powierzchni 628,27 ha. W obrębie gminy graniczy z następującymi miejscowościami: Nowa Huta, Ociesęki, Wola Wąkopna, Drogowle, Mędrow.

2. Etymologia nazwy

Aa

Miejscowość wspomniana jest w przekazach źródłowych z roku 1791 jako Wólka Pokłonna. Spis wsi (z roku 1823) płacących dziesięcinę parafii w Ocieskach wymienia także Wólkę Pokłonną. Miejscowość wchodziła wówczas w skład folwarku ocieskiego, z którego w roku 1883 została odłączona, powołano wówczas do życia nowy folwark w Wólce Pokłonnej (o powierzchni 495 morg).

W czasie powstania styczniowego (1863 r.) prawdopodobnie stoczono w rejonie miejscowości potyczkę z wojskami rosyjskimi. Stanisław Zieliński tak przedstawia wydarzenia toczące się 23 listopada 1863 r.: Jeden z oddziałów wysłanych przeciw Bosakowi i Chmieleńskiemu, dowodzony przez kapitana Akamejewa, starł się pod Wólką, niedaleko Cisowa z oddziałem 100 ochotników z zaboru austriackiego. Po wstąpieniu w tym starciu stracili 30 zabitych, do niewoli dostało się trzech spośród nich.

Wólka Pokłonna – widok z drogi głównej

Zalesie

Zalesie

1. Położenie

Zalesie położone jest w północnej części gminy Raków, zajmując obszar o powierzchni 500,84 ha. Miejscowość składa się z wielu rozproszonych przysiółków (Zalesia Starego, Podgórznej Drogi, Zagórnej Drogi, Kamińców, Zalesia Nowego, Modrzewiny, Poręby, Wilczej Góry).

2. Rys historyczny

Trudno jest ustalić precyzyjną datę powstania miejscowości. Przypuszczalnie Zalesie poszczycić się może średniowieczną metryką, sięgającą wieku XV. Wiadomo, że w tym okresie pobliskie miejscowości (m. in. Bardo, Podgrodzie – dzisiejszy Rembów) należały do rodziny Kurozwęckich, w nich to należy więc upatrywać potencjalnych właścicieli wsi. Za takim stanem rzeczy przemawiają również późniejsze wydarzenia.

W początkach XVI wieku Kurozwęccy stanęli przed niebezpieczeństwem wygaśnięcia rodu, ostatni z panów na Kurozwękach – Hieronim (starosta szydłowski) zmarł w roku 1520 pozostawiając po sobie jedynie dwie córki. Jedną z nich – Barbara wniosła swemu mężowi (Krzysztofowi Gnoińskiemu) część dóbr przynależnych jej rodzinie. W skład wspomnianego posagu weszła wieś Zalesie wraz z Bardem, Podgrodziem, Pagowcem i Lipinami. Rodzina Gnoińskich władała tymi miejscowościami stosunkowo krótko, dziedziczka tej części dóbr – Jadwiga Gnoińska wychodząc za mąż za Jana Sienieńskiego przekazała mu wspomniane miejscowości, w tym Zalesie. Sienieńscy władali nimi jeszcze w I połowie XVII wieku. Jakub (syn Jana), toczył w tym okresie długoletnie spory (z plebanem szumskim) dotyczące dziesięciny z wiosek Pagowca, Lipin, Podgrodzia oraz Zalesia.

Wiadomości dotyczące miejscowości odnaleźć można również w pobliskim Szumsku, w kościele parafialnym pod wezwaniem św. Stanisława znajduje się płyta poświęcona ś. p. Janowi Kantemu na Tenczynie z Czeczarkowicz hrabiemu Tarło, dziedzicowi dóbr Sułkowice, z przyległościami i Zalesie, Sędziemu Pokoju okręgu Stopnickiego, zmarłemu na dniu 16 grudnia 1855 r.

Poświadczane jest również istnienie w Zalesiu (na przełomie XIX i XX wieku) folwarku. Miejscowość liczyła wówczas 40 domostw oraz 292 mieszkańców.

3. Zabytki

W miejscowości zachowały się przykłady ponad stuletnich kamiennych krzyży przydrożnych wystawionych przez dawnych mieszkańców Zalesia.

4. Walory przyrodnicze

Miejscowość położona jest w otulinie Cisowsko – Orłowińskiego Parku Krajo-
brazowego. Na północy rozciągają się lessowe wysoczyzny stanowiące południo-
wy stok Wyżyny Opatowskiej. Takie ukształtowanie terenu sprzyja występowaniu
licznych wąwozów i wzniesień. W miejscowości zobaczyć można dwa odsłonięcia
geologiczne diabazów (żyłowych skał magmowych), znajdujących się w dolinie
strumienia, około 0,4 km od drogi głównej w Zalesiu. Pierwsze z nich leżące w pio-
nowej skarpie ma długość 15 m oraz około 3 m wysokości, drugie nieco mniejsze
(o długości 4 m i wysokości 2 m) tworzy malowniczą kaskadę w dnie strumienia.

Interesujący jest także profil geologiczny (o długości 15 m i głębokości 3 m)
z odsłonięciami skał syluru (na odcinku około 50 m). W skałach tych są
widoczne szczątki wymarłej fauny – trylobitów, graptolitów i ramienionogów.

Życiny

Życiny

1. Położenie

Życiny leżą w południowej części gminy Raków, zajmują obszar o powierzchni równej 917, 18 ha. Wschodnia część miejscowości przylega do Zalewu Chańcza, północna z kolei do sołectwa Pągowiec (zachodnia do Potoka, południowa do Osówki – obydwie miejscowości wchodzą w skład gminy Szydłów).

2. Etymologia nazwy

Aa

Nazwę Życin wiązać zapewne należy ze słowem „życie” (lub z jego pochodnymi np. „żyć”). Niewykluczone jest także, że może ona być związana z rolniczym charakterem okolicy (prawdopodobnie z uprawą żyta).

3. Rys historyczny

Najstarsze relacje potwierdzające istnienie Życin pochodzą z XII wieku (1191 r.), miejscowość nosiła wówczas nazwę „Zycina”, jest ona wymieniona w dokumencie potwierdzającym dziesięcinę płaconą kolegiacie sandomierskiej.

Według rejestru poborowego powiatu wiślickiego z roku 1579 wieś Ziczyni (należąca do parafii w Kotuszowie) wzmiankowana jest jako noviter locata (lokowana ponownie), jej wójt – Krzysztof Solsza zobowiązany był płacić podatek od 2 łanów ziemi.

W latach 1660 – 1664 potwierdzone jest istnienie w miejscowości młynu (nad rzeką Czarną) wraz z karczmą.

Na kartach historii Życiny zapisały się jako miejsce powstania pierwszej w regionie kieleckim i jednej z pierwszych w Polsce konspiracyjnej rady narodowej na powiat buski. Wydarzenie to miało miejsce 23 stycznia 1944 roku podczas zebrania przedstawicieli Polskiej Partii Robotniczej, Batalionów Chłopskich, Stronnictwa Ludowego „Wola Ludu” oraz Armii Ludowej.

„Niebawem miejscowość stała się areną walk, 22 czerwca 1944 roku pomiędzy oddziałem Batalionów Chłopskich (dowodzonym przez Stefana Dorosiewicza – „Dziekana”) a żołnierzami niemieckimi ochraniającymi budowę umocnień polowych.”

W czasie akcji uwolniono około 80 skierowanych tu pod przymusem robotników.

Kaplica w Życinach

4. Zabytki

W miejscowości przetrwał do naszych czasów drewniany dom z około 1900 roku. Funkcjonuje tu także kaplica, w której odprawiane są msze święte.

5. Walory przyrodnicze

Życiny umiejscowione są w sąsiedztwie otuliny Cisowsko-Orłowińskiego Parku Krajobrazowego oraz Chmielnicko – Szydłowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Walorem o dużym znaczeniu dla miejscowości jest bliskość Zalewu Chańcza. W jego wodach występują liczne gatunki ryb (karpie, amury, liny, karasie, szczupaki, sandacze). Bujna roślinność zapewnia schronienie rzadkim gatunkom ptaków (m.in. perkozom dwuczubym i rdzawoszyim, perkozkom, kureczkom zielonym, warzęchom, pustułkom, błotniakom stawowym).

Zalew Chańcza - widok z Życin

Produkty lokalne

Potrawy

Gmina Raków

Gęś pieczona z Rakowa (karczma „Pod Gąską”)

Tradycja pieczenia gęsi w okresie jesiennym była znana od zawsze. Najcenniejszą częścią gęsi były jej pióra z których każda szanująca się matka w posagu swojej córce sprawiała pierzyny, a gęsina tak jak w przepisie przedstawionym poniżej stanowiła smaczny kąsek. Dlaczego po Świętym Marcynie, a dlatego, że pióra były w tym okresie dojrzałe, mięso zaś było w tym okresie najsmaczniejsze. Tłuszcz z gęsi ma właściwości lecznicze. Dzisiaj, gdy dziecko zaziębi się leczone jest antybiotykami, a nasze babcie smarowały chore dziecko tłuszczem z gęsi, stawiały bańki i do picia podawały herbatę z sokiem malinowym z lipą. Tłuszcz ten w wielu przypadkach jest skutecznym lekarstwem na bule stawów.

Tradycje pieczonej gęsi w mojej rodzinie sięgają lat 30 – tych ubiegłego wieku, kiedy to moi dziadkowie Antoni i Anastazja Okólscy otworzyli karczmę i w okresie jesieni serwowali swoim gościom gęsinę. W latach komuny, szczególnie w okresie, gdy półki sklepowe były puste gęsina stanowiła prawdziwy rarytas. Moja babcia Anastazja w swoje restauracji zapewniała pełną dyskrecję i tworzyła znakomitą atmosferę do załatwiania interesów swoim gościom

Moja babcia Anastazja w swoje restauracji zapewniała pełną dyskrecję i tworzyła znakomitą atmosferę do załatwiania interesów swoim gościom.

Niżej przedstawiony przepis wydaje się bardzo prosty i taki jest. Gęsina sama w sobie jest smaczna i nie potrzebuje wymyślnych przypraw.

Karczma „Pod Gąską” Raków Plac Wolności 10, tel. (41) 353 51 55

Składniki:

- gęś (tłusta) ubita najlepiej po Świętym Marcynie.
- czubata łyżka stołowa soli, gdy obrana gęś posiada masę około 4 kg
- średniej wielkości główka czosnku.

Sposób przygotowania:

Obrany czosnek utrzeć z solą. Następnie natrzeć nim gęś i pozostawić na kilka godzin. Do brytfanny w której pieczemy gęś dolewamy około 1 litr wody. Pieczemy w piecu chlebowym. Co jakiś czas polewamy gęś sosem z brytfanny tworzącym się podczas pieczenia gęsi. Pieczemy ją co najmniej 2 godziny.

Sposób podawania:

Upieczoną gęś ćwiartujemy, podajemy z ziemniakami, lub chlebem okrągłym, prawdziwym – wiejskim, pieczonym na naturalnym zakwasie i naturalnych składnikach w piekarni Pana Taborskiego w Rakowie oraz z sałatką wielowarzywną, ogórkiem kiszonym.

Stanisław Malanowicz

Byczki Bardzkie z kapustą i mięsem.

Składniki:

- 5 kg ziemniaków surowych;
- 1 kg ziemniaków gotowanych;
- 1 szklanka mąki ziemniaczanej;
- 3 jaja;
- 2 łyżki mąki pszennej.

Farsz:

- 3 kg kapusty kiszonej gotowanej;
- 1 kg łopatk;
- 1 kostka smalcu;
- cebula, pieprz, sól, boczek.

Sposób przygotowania:

Ziemniaki zetrzeć na tarce, odcisnąć i dodać resztę składników. Wyrobić ciasto. Wypełnić środek farszem i formować byczki w kształcie kotletów mielonych. Ugotować. Podawać ze skwarkami z boczku i cebulą.

Byczki Bardzkie gotowały nasze babcie, mamy a teraz my!

Koło Gospodyń Wiejskich w Bardzie

Pączki ziemniaczane

Niezapomniane w swoistym smaku pulchne pączki ziemniaczane nadziewane konfiturą różną lub owocami sławę swoją zawdzięczają paniom z Koła Gospodyń Wiejskich w Szumsku. Te niebiańskie pączki są wciągające pomimo, że nie są słodkie. Ze względu na wielkość w sam raz prawie na „jeden kęs”. Ciasto dodaje im ciekawego smaku i wilgoci. Swoją delikatność, miękkość

i wilgotność nie tracą również w następny dzień. Zdecydowanie różnią się smakiem od tradycyjnych.

Niewątpliwie są one atrakcją każdej imprezy odbywającej się na terenie gminy z możliwością smakowania przez zgromadzoną publiczność, zdobywając coraz to większe uznanie, dzięki walorom smakowym tego deseru.

Znawcy przedmiotu twierdzą, że pączki te pochodzą z kuchni: amerykańskiej, arabskiej. Na szczęście my nie będziemy sobie zawracać głowy z genealogią i wiemy, że są one spuścizną po babkach i matkach aktualnych członkin, które zachowały się w ich pamięci z czasów gwarantowanej zdrowej żywności, a w swojej recepturze nie zawierają fury jaj, tłustej śmietany i pokażnej ilości masła.

Składniki:

- 1 kg ziemniaków,
- 1 kg mąki, cukier waniliowy,
- ½ szklanki cukru,
- ½ kostki margaryny,
- 4 jajka,
- 10 dag drożdży,
- łyżeczkę proszku do pieczenia.

Sposób przygotowania:

Ziemniaki ugotować, przepuścić przez praskę. Jeszcze do gorących dodać cukier waniliowy i margarynę, wymieszać, dodać jajka, drożdże, proszek do pieczenia, a na końcu mąkę. Po wyrobieniu ciasta powinno odstawać od ręki, swoją konsystencją powinno przypominać ciasto kopytkowe. Na urwany kawałek ciasta nakładać marmoladę, uformować pączka. Gdy podrosną smażyć na oleju. Po wystudzeniu posypać cukrem pudrem. Pączki te są tanie i proste w wykonaniu, a składniki łatwo dostępne. Są wspólnym przysmakiem na świąteczny stół.

Efekty pracy Pań z Koła Gospodyń Wiejskich w Szumsku

Gmina Szydłów

Śliwowica Szydłowska

Śliwowica Szydłowska to napój wysokoalkoholowy produkowany z szydłowskich śliwek. Jest bezbarwna, charakteryzuje się śliwkowym aromatem i łagodnym smakiem. Do produkcji śliwownicy używa się słodkich odmian śliwek (damacha, węgierka), które leżakując w dębowych beczkach fermentują. Tak uzyskany „sok” po dwukrotnej destylacji pozwala uzyskać 60% alkohol. Napój jest w trakcie rejestracji na listę produktów tradycyjnych.

Szydłowska Śliwka

Szydłowska śliwka wędzona jest zarejestrowana na liście produktów tradycyjnych w Ministerstwie Rolnictwa przez Spółdzielnię Producentów Owoców „DOBRY SAD” oraz Stowarzyszenie Producentów Owoców w Szydłowie.

W dniu 29 października 2010 r. Komisja Europejska wpisała śliwkę szydłowską suszoną do rejestru produktów rolnych objętych ochroną na obszarze Unii Europejskiej.

To wielki sukces, tym bardziej że w UE zarejestrowano do tej pory (już z naszą śliwką i obwarzankiem krakowskim, który wpis otrzymał tego samego dnia) zaledwie 22 produkty tradycyjne. Pierwszy był słynny oscypek, a teraz do tego elitarnego grona dołączyła śliwka z Szydłowa. Wniosek o jej

rejestrację sadownicy z Szydłowa złożyli wiosną 2007 r. Procedura trwała więc niemal cztery lata. Szydłowska śliwka suszona została wpisana do rejestru Chronionych Oznaczeń Geograficznych.

Dziennik Urzędowy Komisji Europejskiej nr 975/2010

Śliwka suszona wytwarzana jest w Szydłowie od lat. Początkowo owoce wędzone na kijach leszczynowych, tzw. „laskach” rozłożonych nad ziemnym paleniskiem. W latach 50-tych XX wieku zaczęto budować specjalne suszarnie, które pozwalały wędzić znacznie więcej owoców. Sam sposób suszenia pozostał jednak niezmieniony. Do wędzenia śliwek nadal wykorzystywane jest drewno z drzew liściastych. Tak ususzona śliwka ma słodki smak i charakterystyczny, dymny zapach.

Śliwka suszona jest trzecim, po fasoli korczyńskiej i wiśni nadwiślane produktem tradycyjnym z województwa świętokrzyskiego, chronionym na obszarze Unii Europejskiej.

Miasto i Gmina Daleszyce

Przepisy Teresy Klimczak z Marzysza gm. Daleszyce

Gęś pieczona z nadzieniem grzybowym.

Składniki:

- gęś patroszona – 1 szt.
- mięso wieprzowe – 0,70 kg.
- boczek surowy – 0,70 kg.
- grzyby suszone – ok. 0,25 kg.
- cebula – 3 szt.
- czosnek – 1 główka.
- bułka pszenna – 3 szt.
- masło – 0,25 kg.
- mleko – 0,5 l.
- sól, pieprz.

Sposób przygotowania:

Wypatroszoną, umytą i osuszoną gęś natrzeć solą z rozgniecionym czosnkiem (również w środku). Następnie gęś obłożyć plastrami cebuli i zawinąć w lnianą ściereczkę. Pozostawić w chłodnym miejscu na ok. 8 godz.

Nadzienie:

Grzyby ugotować, odsączyć i drobno pokroić. Mięso wieprzowe przekręcić przez maszynkę (sitko – duże oczka) i podsmażyć na maśle z drobno pokrojoną cebulą i grzybami. Po wystygnięciu połączyć z odcisniętą z mleka bułką i surowym boczkiem przekręconym przez maszynkę. Wszystkie składniki dokładnie wymieszać, doprawić do smaku solą i pieprzem. Gęś nadziać farszem zdejmując uprzednio plastry cebuli.

Piec w piekarniku (najlepiej w piecu chlebowym) ok. 3 godz. w temp. 200°C. Podawać z żurawiną lub śliwką w occie.

Karczek pieczony w żytnim cieście.

(„Karczek w skorupie” - oryginalna nazwa regionalna)

Składniki:

- karczek wieprzowy - 2-3 kg
- grzyby suszone - 5 dkg.
- liście białej kapusty - 2-3 szt.
- czosnek - 1 główka.
- pieprz.
- sól.
- liść laurowy.
- ziele angielskie.
- mąka żytnia - 1 kg.
- woda.

Sposób przygotowania:

Karczek umyć, osuszyć i natrzeć solą, rozgniecionym czosnkiem, popieprzyć. Zawinąć w lnianą ściereczkę i pozostawić w chłodnym miejscu na ok. 6 godz. Grzyby uprzednio namoczone (nie gotowane) pokroić w cienkie paski i obłożyć nimi mięso. Następnie karczek zawinąć w sparzone liście kapusty, wkładając pod nie kilka ziarenek ziela angielskiego i liścia laurowego.

Z mąki żytniej i wody sporządzić ciasto o konsystencji ciasta pierogowego. Z ciasta uformować na stolnicy okrągły placek i dokładnie owinąć nim karczek, szczelnie go zaklejając. Piec w piekarniku ok. 2,5 godz. w temp. 200°C.

Po wyjęciu z piekarnika (lub pieca) pozostawić do wystygnięcia na ok. 2 godz. a następnie rozbić ciasto („skorupę”). Tak upieczony karczek podawać na zimno do pieczywa.

Uwaga! W ten sam sposób można upiec szynkę wieprzową lub cielęcą. Można również nie stosować zawijania mięsa w liście kapusty, a tylko w żytnie ciasto.

Byki po marzysku Przepis na ok. 10 szt. (porcji)

Składniki na ciasto:

- ziemniaki - 2 kg.
- mąka pszenna - ok. 70 dkg.
- masło - 15 dkg.
- jajka - 2 szt.

Składniki na farsz:

- kapusta kiszona - 2 kg.
- grzyby suszone - ok. 10 dkg.
- cebula - 3 główki.
- czosnek - 2 ząbki.
- masło (lub smalec) - 20 dkg.
- mąka pszenna - 2 łyżki, czubate.
- sól, pieprz, do smaku.

Sposób przygotowania:

Grzyby wypłukać i ugotować. Wodą z ugotowanych grzybów zalać kapustę i ugotować na średnio miękko, a po wystygnięciu wycisnąć. Grzyby i kapustę przekręcić przez maszynkę (sitko z dużymi oczkami). Pokrojoną w kostkę cebulę i czosnek podsmażyć na złoty kolor, dodać 2 łyżki mąki, aby uzyskać lekką zasmażkę, a następnie dodać przekręcone grzyby i kapustę, sól i pieprz do smaku. Tak połączone składniki podsmażyć na niewielkim ogniu (ok. 5 min.) i zostawić do wystygnięcia.

Ciasto.

Ugotowane ziemniaki przekręcić przez maszynkę, dodać mąkę, masło, jajka i zagnieść ciasto. Następnie rozwałkować ciasto na placek o grubości ok. 0,5 cm i w wycięte kwadraty o dł. boków ok. 20 cm zawinąć farsz, szczelnie go zaklejając. Uformowany „jajowaty” byczek powinien mieć ok. 15 cm długości. Gotować wrzucając na posolony wrzątek. Po wypłynięciu gotować ok. 5 min. Tak przygotowane byki podawać z sosem grzybowym lub okraszone słoniną z cebulą.

Uwaga! Ugotowane ziemniaki można zastąpić tartymi surowymi ziemniakami.

Kapusta z grochem

Przepis na 15 porcji.

Składniki:

- kapusta kiszona - 2 kg.
- słonina - 0,5 kg.
- groch łuskany - 1 kg.
- cebula - 4 szt. (duże).
- ziemniaki - 1 kg.
- sól, pieprz do smaku.
- boczek wędzony - 0,5 kg.

Sposób przygotowania:

Kapustę ugotować do miękkości, po wystygnięciu dokładnie odcisnąć. Groch rozgotować w niezbyt dużej ilości wody, często mieszając aby się nie przypalił. Wodę należy uzupełnić w trakcie gotowania tak aby zakrywała groch.

Ugotowane ziemniaki odcedzić, dokładnie utłuc, połączyć z grochem a następnie z kapustą. Boczek, słoninę i cebulę pokroić w kostkę i usmażyć. Cebulę mocno zarumienić. Wszystkie w/w składniki dokładnie wymieszać, przyprawić solą i pieprzem do smaku.

*Gmina Daleszyce
to daleko słynie
Bo dobrze gotują
Wszystkie gospodynie.*

*A nasze babunie
Takie dobre były
I stare przepisy
Nam pozostawiły.*

*I nas też uczyły
Mieć zdrowy rozsądek
Do serca mężczyzny
Trafić przez żołądek
Dobry schab pieczony
I kaczka z jabłkami
Ale jest najlepsza
Nasza gęś z grzybkami.*

Miasto i gmina Chmielnik

Chmielnicka gęś pieczona – produkt wpisany na listę produktów tradycyjnych w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Obecnie tradycję pieczenia gęsi w Chmielniku kontynuuje restauracja „Cymes”, znajdująca się na chmielnickim Rynku. Poniżej publikujemy przepis udostępniony przez właścicieli restauracji.

Gęś po chmielnicku (restauracja „Cymes”)

Składniki: Gęś, Sól, 10 główek czosnku.

Gęś zmacerować w solankach i odstawić na jedną dobę do lodówki (woda powinna być tak zasolona, by po włożeniu do niej jajka wypłynęło). Następnie gęś moczyć min. 2 godziny w czystej wodzie. Przygotować papkę z czosnku i 2 łyżek soli. Obłożyć nią gęś i odstawić na 10 godzin. Po upływie tego czasu piec ok. 1,5 godziny na złoty kolor często polewając tłuszczem. Po upieczeniu można udekorować żurawiną i czerwoną kapustą z winem i pomarańczą. Zapraszamy!

www.swietokrzyskiszettel.pl www.chck.chmielnik.com www.chmielnik.com

Rękodzieło

Andrzej Haba

Lubię dotykać drewna. Lubię jego zapach, barwę i to niespodziewane, które ujawnia się w trakcie rzeźbienia... Choćby różnorodne przebarwienia drewna w najzupełniej niespodziewanych miejscach. W jednej z moich prac przedstawiających twarz Chrystusa, w kącie pod okiem pojawiło się ciemne przebarwienie... Jak krwawa łza. Niektórzy oglądając gotową już rzeźbę myśleli, że tę łzę domalowałem... A to nie była moja ingerencja. To drewno jest takim niezwykłym materiałem. A.H.

Galeria zdjęć prezentujących rzeźby Pana Andrzeja Haby

Galeria zdjęć prezentujących rzeźby Pana Andrzeja Haby

Andrzej Haba urodził się w 1981 roku w Kielcach. W 1997 r. rozpoczął naukę w szkole dla osób niedowidzących w Łaskach koło Warszawy. Na zajęciach plastycznych od razu zauważono, że malując, świetnie wykorzystuje swoje resztki widzenia. Akwarelami i farbami plakatowymi wyczarowywał piękne obrazki z życia wsi i przyrody. To skłoniło szkołę do wysłania Andrzeja w czasie wakacji w 1998 roku na plener plastyczny organizowany przez Krajowe Centrum Kultury Niewidomych w Kielcach. Ponieważ na tle grupy uzdolnionej

Galeria zdjęć prezentujących rzeźby Pana Andrzeja Haby

młodzieży wyróżniał się dojrzałością prac, przeniesiono go do grupy dorosłych artystów. Tam po raz pierwszy spróbował pod okiem profesjonalistów swoich sił w rzeźbieniu w drewnie. Na wystawie poplenerowej otrzymał nagrodę i specjalne wyróżnienia. Jego prace pozostały na stałej wystawie. Na plenerze Andrzej dostał pierwsze profesjonalne dłuta rzeźbiarskie. W 1998 r. Galeria „Szkolna Ściana” w Laskach przygotowała wystawę rzeźb i rysunków młodego twórcy. Kiedy ogłoszono konkurs na prace o tematyce Bożonarodzeniowej Andrzej zgłosił swoją szopkę i zajął I miejsce. W 1998 r. uczestniczył po raz pierwszy w Warsztatach Ceramicznych „Ceramidla” i od razu znalazł się w grupie artystów z uznanym dorobkiem. W następnym roku doskonalił na plenerze swój ceramiczny warsztat a jednocześnie rzeźbił w drewnie. Na poplenerowej wystawie „Barwa i kształt dotyku” (Kielce '98) otrzymał nagrodę właśnie za rzeźby. W 2000 r. wziął udział w pierwszym Konkursie Bożonarodzeniowym w Zakładzie dla Niewidomych w Laskach. Znowu zwyciężyły jego prace, a publiczność przyznała Andrzejowi swoją nagrodę. Dużym uznaniem cieszyła się też wystawa prac Andrzeja w Domu Zakonnym św. Franciszka w Laskach. Twórczość rzeźbiarską Andrzeja Haby pokazano również w ramach Festiwalu Kraków2000 i VI międzynarodowego Biennale Sztuk Plastycznych Osób Niepełnosprawnych „Tajemnice III Tysiąclecia”. Andrzej został wyróżniony dyplomem, a jego prace znalazły się wśród dwudziestu nagrodzonych przez prof. Wiktora Zina i pokazane na wystawie w Galerii Politechniki Krakowskiej. W końcu czerwca 2000 r. Andrzej otrzymał zaproszenie od National Federation of Disabled Persons „Otwarte drzwi”. W Budapeszcie pokazał dwie rzeźby, „Chrystus” i „Siewca”. Zaproponowano Mu członkostwo w Fundacji i zaproszono do udziału w budapesztańskiej wystawie prac artystów z całej Europy w roku następnym. W kwietniu 2003 brał udział w wystawie zorganizowanej w Zamku Królewskim w Niepołomicach podczas Gminnej Konferencji „Integracja szansą dla wszystkich”. We wrześniu 2002 r. prezentowano rzeźby Andrzeja na wystawie poplenerowej w Busku Zdroju.

Korniki

Nieopodal Rakowa w Drogowlach z powyginanych naturalnie gałęzi powstają różnorakie figury. Pan Zbigniew nazywa je Strachami.

Strachów, jakby na nie nie patrzeć nie przypominają – raczej kapelmistrzów i grajków. Ten gra na skrzypcach inny na gitarze a bujne fryzury powiewają na wietrze. Zaletą ich jest również i to, że grając nie hałasują i nie fałszują. Według zwyczaju mają odstraszyć z pól ptactwo, ale swoją urodą przyciągają chętnych, którzy umieszczają je w ogrodach tworząc swoistą architekturę.

Drewniane anioły, których twórcami są również Korniki – Państwo Józwickowie – ochraniają domy i mieszkania, a oprócz tego stanowią ich wspaniałą dekorację. Można w Drogowlach spotkać również drewniane koziołki, pieski, bociany wyczarowane z nietypowych gałęzi. Ba, nawet świętokrzyskie czarownice.

Pan Zbigniew prowadzi również warsztaty rękodzielnicze, na których chętni pod jego kierunkiem wykonują swoje dzieła.

Serdecznie zapraszamy!

Zdobienie przedmiotów

Pani Wiśława Jaworska – Nowa Huta gm. Raków, zdobi przedmioty codziennego użytku, które ręcznie malowane zamieniają się w prawdziwe dzieła sztuki. Zszywając kawałeczki różnych tkanin, potrafi zrobić zaskakujące swą ornamentyką patchworkowe narzuty i poduszki. Zaskakujące są również mateczki – wizerunki Matki Bożej malowane na kawałku drewna.

Wydarzenia

Gmina Raków

W dzień Św. Tekli ziemniaki będziemy piekli

Płonące ognisko z pieczonymi ziemniakami

Tylko tu, tylko w Rakowie gospodynie robią dzionie - potrawę, którą jak podaje wielopokoleniowa tradycja rakowianki „wykradły” z żydowskich garnków.

Kiszka nadziewana macą moczoną w rosole z dodatkiem mięsa, wyglądem przypomina pasztetową, smakuje jednak zdecydowanie wyborniej! Niepowtarzalny smak dzionia tkwi w tajemnicy jego przygotowania – to cały rytuał. Kiedyś pieczone tylko „w święta”, dzisiaj obowiązkowy specjał w wielu tutejszych gospodarstwach agroturystycznych, a także kulinarny przebój wielu imprez turystycznych i promocyjnych widniejący na Liście Produktów Tradycyjnych województwa świętokrzyskiego” - jak piszą uczennice Gimnazjum im. Jana Pawła II w Rakowie- Weronika Zwierzyńska i Agnieszka Skalska w pracy konkursowej MADZIK pn:” Od kołyski aż po...”. Dziewczeta przeprowadziły wywiad z mieszkańcami Rakowa.

Warto nadmienić, iż „dzionie rakowskie” jako potrawa regionalna figuruje w wykazie produktów tradycyjnych Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi od 15 lutego 2007r. Wielokrotnie królowało w ramach degustacji wśród uczestników odwiedzających stoisko promocyjne gminy Raków na Targach Poznańskich jak również podczas konkursów kulinarnych. Dzisiaj dostępne jest w gospodarstwach agroturystycznych właścicieli Stowarzyszenia Agroturystycznego „Dolina Czarnej” z siedzibą w Rakowie. Promocja produktu odbywała się także z udziałem programu telewizyjnego pn: ”Studio balkon” w lipcu 2009r. w Pałacu w Kurozwiękach. W programie odbył się pokaz kulinarny połączony z degustacją z udziałem Pani Teresy Piotrowicz oraz Pani Doroty Kani z Centrum Kultury Fizycznej i Rozwoju Lokalnego .

Rokrocznie uczestnicy uroczystości religijno- obyczajowej- jedynej i niepowtarzalnej- pn:” W dzień Św. Tekli ziemniaki będziemy piekli” mają możliwość degustacji w trzecią niedzielę września obok kolejnego produktu lokalnego pn:” Rakowski ziemniak pieczony”.

Podczas uroczystości od lat piecze się ziemniaki w specjalnie przygotowanych ogniskach i wspólnie się je spożywa. Zgodnie z legendą przekazywaną z pokolenia na pokolenie Święta Tekla sama przywędrowała do Dębna z pobliskiego Rakowa. Mieszkańcy na jej cześć zaczęli organizować odpust w dniu jej imienin (23 września). Obowiązkowo pieczono wtedy ziemniaki w ogniskach i każdy uczestnik musiał ich skosztować. Najstarsi mieszkańcy Dębna i Rakowa pamiętają odpusty organizowane jeszcze przed II wojną światową. Aktualnie uroczystość zmieniła rozmiary, ze skromnego odpustu przeobraziła się w wyjątkową uroczystość religijno - obyczajową przyciągającą mieszkańców regionu świętokrzyskiego. Ogniska, przygotowywane według wskazówki – obsypania paleniska piaskiem i pieczenia ziemniaków zgodnie z tradycją, stają się coraz większe, płoną do późnych godzin, a ilość przygotowywanych ziemniaków określa się w kilku tonach.

„Rakowski ziemniak pieczony” został wpisany na listę produktów tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi przez Centrum Kultury Fizycznej i Rozwoju Lokalnego w Rakowie 8 czerwca 2011r.

Ta wyjątkowa uroczystość ma na celu kultywowanie tradycji i tożsamości lokalnej połączonej z promocją produktów lokalnych gminy Raków. Wszyscy uczestnicy mogą na miejscu skosztować niepowtarzalnego rakowskiego ziemniaka pieczonego oraz dzionia rakowskiego- będących Laurami Tradycji.

Organizatorzy oferują ciekawy program artystyczny, liczne konkursy z zakresu znajomości tradycji ziemniaka rakowskiego, młodzież wykonuje galerię zdjęć z realizowanych działań projektowych we współpracy z jednostkami samorządowymi, placówkami oświatowymi i świetlicami wiejskimi oraz Kołami Gospodyń Wiejskich.

Pojawią się także stoiska wystawiennicze firmowe (KRUS, ARiMR, ŚODR, itp) oraz Lokalnej Grupy Działania LGD „Białe Ługi”, rękodzieło ludowe, oferta gospodarstw agroturystycznych i stoiska handlowe.

Najmłodsi w towarzystwie najbliższych korzystają z licznych atrakcji oferowanych przez Wesołe Miasteczko.

Uroczystość odbywa się pod patronatem Marszałka Województwa Świętokrzyskiego, Starosty kieleckiego oraz obejmują swym patronatem media lokalne: TVP Kielce, Radio Kielce, „Echo Dnia”.

MIASTO I GMINA CHMIELNIK

Świątokrzyski sztetl

Pojęcie „sztetl” – oznacza żydowskie miasteczko i odnosi się do minionej przeszłości, bezpowrotnie utraconej, która nabrała charakteru sentymentalnego. Sztetl jako mityczny obraz wolności i całkowite zaprzeczenie getta, powrócił we wspomnieniach tych, którzy urodzili się w sztetlach. W regionie świętokrzyskim istniało wiele sztetli. Chmielnik jako jeden z owych mitycznych sztetli, próbuje przywrócić pamięć o wielowiekowych związkach Polaków i Żydów poprzez tworzenie markowego produktu turystycznego „Świątokrzyski sztetl” – w skład którego wchodzić

będą: multimedialny ośrodek edukacyjno-muzealny, szlak turystyczny. Organizowane są też w każdy trzeci weekend czerwca Spotkania z Kulturą Żydowską a powstałe kilka lat temu zespół „Chmielnikers” grający muzykę klezmerską, oraz zespół taneczny „Kamena” w tańcu inspirowanym muzyką żydowską, wspólnie promują ten produkt i są coraz bardziej znane.

www.swietokrzyskisztekl.pl www.chck.chmielnik.com www.chmielnik.com

Koła Gospodyń Wiejskich

Koło Gospodyń Wiejskich w Bardzie

Koło powstało w roku 2008 z inicjatywy kilku pań. Obecnie składa się z 14 członkiń i wielu sympatyków. Swoją działalność rozpoczęło od udziału w konkursach kulinarnych organizowanych w regionie świętokrzyskim.

Dwukrotnie, w roku 2009 i 2010 panie uczestniczyły w konkursie pod nazwą „Jak zachować zdrowie i bezpieczeństwo na wsi?”, organizowanym przez Państwową Inspekcję Pracy w Kielcach, Związek Kółek i Organizacji Rolniczych Województwa Świętokrzyskiego, Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego i Świętokrzyski Ośrodek Doradztwa Rolniczego, w ramach którego wzięły udział w „Festiwalu zdrowia” w Busku Zdroju, gdzie oprócz wystawy prac plastycznych o tematyce bezpieczeństwa, zorganizowały stoisko ze zdrową żywnością. Kolejnym etapem konkursu było zorganizowanie szkolenia instruktażowego w gospodarstwie rolnym jednej z członkiń koła. Szkolenie w 2010 r odbyło się u pani Barbary Taborskiej. Panie wzięły również udział w warsztatach fotograficznych realizowanych z Programu Wspierania Aktywności Lokalnej „Razem możemy więcej” ze środków Funduszu Rozwoju Wsi Polskiej. Celem i efektem działań było zdobycie umiejętności fotograficznych i powstanie kalendarza Kół Gospodyń Wiejskich na rok 2011. Wkrótce panie wzięły udział w projekcie „Gotuj się” w ramach programu „Odnowa Wsi Świętokrzyskiej 2010” finansowanego przez Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego. Zorganizowały pierwsze z trzech przewidzianych warsztatów kulinarnych pod nazwą „Turysto poznaj nasze smaki”. Aktywnie uczestniczyły w kolejnych warsztatach oraz włączyły się

w zbieranie przepisów do powstającej z projektu książki kulinarnej „Rakowskie smaki”. Z projektu zakupiono dla pań 6 kpl. strojów świętokrzyskich. Uczestniczyły w przygotowaniu „Wioski produktu lokalnego i agroturystycznego” na uroczystość „W dzień Świętej Tekli ziemniaki będziemy piekli”, projektu realizowanego ze środków Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego w ramach wdrażania lokalnych strategii. Promowały potrawy regionalne oraz aktywnie brały udział w konkursach. W listopadzie zorganizowały zabawę andrzejkową dla chętnych mieszkańców wsi.

Koło Gospodyń Wiejskich w Celinach

Załączek Koła powstał na wiosnę 2010 r. Cztery panie, dzięki swojej aktywności społecznej zdołały zachęcić do działania w Kole kolejnych pięć.

Pierwsze działania Koła związane były z uczestnictwem w warsztatach fotograficznych, realizowanych z Programu Wspierania Aktywności lokalnej „Razem Możemy Więcej” ze środków Funduszu Rozwoju Wsi Polskiej, a następnie warsztatach

kulinarnych projektu „Gotuj się”, realizowanego z „Odnowy Wsi Świętokrzyskiej 2010”, finansowanego przez Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego. Panie przygotowały trzeci warsztat kulinarny o tematyce „Runo leśne w kuchni” oraz „Tradycyjne Boże Narodzenie w Gminie Raków”. Kolejnym ciekawym działaniem było przygotowanie poczęstunku dla zaproszonych gości na uroczyste otwarcie wyremontowanej świetlicy w Celinach. Uczestniczyły także w uroczystości pn. „W dzień Św. Tekli ziemniaki będziemy piekli”, na którą przygotowały do degustacji swoje wypieki w ramach udziału w projekcie pn. „Wioska produktu lokalnego i agroturystycznego”, koordynowanego przez Centrum Kultury Fizycznej i Rozwoju Lokalnego w Rakowie ze środków pozyskanych z zakresu małych projektów „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju” – PROW 2007-2013.

Koło Gospodyń Wiejskich w Nowej Hucie

Koło Gospodyń Wiejskich w Nowej Hucie istnieje od 2007 roku.

Skład

1. Wróbel Dorota	4. Dunajska Justyna	7. Nowak Anna
2. Masternak Anna	5. Mochocka Halina	8. Duda Elżbieta
3. Haba Maria	6. Bokota Alina	9. Tomporowska Irena

Koło Gospodyń Wiejskich w Szumsku

Koło Gospodyń Wiejskich w Szumsku zostało założone z inicjatywy kilku pań w dniu 10 kwietnia 2004 roku. Na zebraniu założycielskim nie zabrakło również przedstawiciela Świętokrzyskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego z Modliszewic w osobie Pani Anny Borek. W spotkaniu wzięło udział 26 pań, które spośród siebie wybrały Zarząd Koła. Siedzibą tymczasową koła była Biblioteka Publiczna a od połowy roku po nawiązaniu współpracy ze strażakami siedziba została przeniesiona do budynku Domu Strażaka.

W dniu 8 maja 2004 r. koło jako jedyne z terenu gminy Raków zostało zarejestrowane w Związku Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych Województwa Święto-

krzyskiego. Pod koniec maja w nowym i przestronnym miejscu panie zorganizowały pierwsze spotkanie z okazji Dnia Matki. Następne imprezy jak: Dzień Dziecka, grzybobranie, zabawy andrzejkowe, spotkania wigilijne, spotkania opłatkowe, jasełka, kuligi saneczkowe z ogniskiem w lesie, konkursy palm wielkanocnych, spotkania z ludźmi kultury, na-

uki, historykami, lekarzami, przedstawicielami firm zielarskich, produkujących naczynia kuchenne, firany itp., cieszyły się dużym zainteresowaniem członkiń koła i mieszkańców. W spotkaniach tych brali udział również przedstawiciele samorządu, KRUS, PIP, ŚODR, ZUS, Urzędu Marszałkowskiego, posłowie i wiele innych ciekawych osobistości. Największym uznaniem cieszyły się wykonane przez nas wieńce dożynkowe, które corocznie zajmowały zaszczytne miejsca i były kilkakrotnie nagradzane na dożynkach powiatowych.

Koło nasze bierze również czynny udział w imprezach organizowanych nie tylko na terenie gminy, ale również na terenie całego województwa. Uczestniczyłyśmy w wystawach rękodzieła artystycznego, konkursach palm wielkanocnych i stroików bożonarodzeniowych, prowadziłyśmy zajęcia koronczarskie w Rakowie z dziećmi z terenu gminy. Wspólnie byłyśmy również na kilku wycieczkach w Zakopanem, Krakowie, Oświęcimiu, Wadowicach, Kalwarii Zebrzydowskiej, Łagiewnikach a także miłe i niezapomniane chwile zostały przez nas spędzone w Bieszczadach. Wspólna społeczna praca na rzecz Koła daje nam wiele doświadczeń, pomysłów i satysfakcji.

*Jadwiga Firmanty
Przewodnicząca Koła*

Koło Gospodyń Wiejskich w Mędrowie

Koło Gospodyń Wiejskich w miejscowości Mędrow – Drogowle, założone zostało dnia 3 września 2011 roku. Inicjatorem i pomysłodawcą zebrania założycielskiego był radny – Kazimierz Karwat. Na spotkaniu organizacyjnym spotkało się 8 pań które przedstawiły własne poglądy i swój punkt widzenia na temat funkcjonowania w/w koła. Został także wybrany zarząd KGW Mędrow – Drogowle w składzie:

przewodniczący: Anna Poniewierka

zastępca: Karolina Skowrońska

skarbnik: Małgorzata Stępień

sekretarz: Krystyna Rzepa

Na dzień dzisiejszy Koło Gospodyń Wiejskich liczy 13 kobiet.

Pierwszym egzaminem założonego Koła, było zorganizowanie uroczystości związanych z otwarciem wodociągu w miejscowości Mędrów – Drogowle. Mimo trudnych warunków do pracy i tremy, uroczystość wypadła wspaniale a zaproszeni goście byli bardzo zadowoleni. Panie z Koła wzięły również udział w uroczystościach wspaniałej imprezy zorganizowanej w miejscowości Dębno, p.n. „W dzień Św. Tekli ziemniaki będziemy piekli”. Zaprezentowały tam swoje umiejętności kulinarne i wzięły udział w konkursie „pierogowym”- za który dostały pierwszą nagrodę.

Jesteśmy na początku swoich działań, musimy się jeszcze dużo nauczyć ale wiem że KGW jest okazją, żeby się spotkać, porozmawiać czy właśnie coś zorganizować. Wiele działań realizowanych przez członkinie Kół jest opartych na współpracy z władzami samorządowymi, jednostkami oświatowymi, Jednostkami Ochotniczej Straży Pożarnej itp., dlatego myślę że możemy na to liczyć – mówi przewodnicząca Koła. Mamy wiele pomysłów i determinacji w dążeniu do rozszerzania i udoskonalania naszego zgrupowania. Myślę że z biegiem czasu będziemy mogły pochwalic się naszymi sukcesami i dokonaniem.

Spotkanie warsztatowe z udziałem Pań z KGW

*Anna Poniewierka
Przewodnicząca Koła*

Koło Gospodyń Wiejskich w Woli Wąkopnej

1. Dach Beata	10. Piotrowicz Krystyna
2. Tyrała Lucyna	11. Krzezińska Anna
3. Wasik Małgorzata	12. Helińska Małgorzata
4. Serwata Marta	13. Krawętkowska Marzena
5. Bęben Monika	14. Mochocka Katarzyna
6. Sikora Krystyna	15. Bęben Teresa
7. Bronkowska Halina	16. Mochocka Beata
8. Bera Anna	17. Taborska Weronika
9. Leśniak Jolanta	

Gospodarstwa agroturystyczne

Danuta, Stanisław Gratka

Agroturystyka „Gratka”

Adres: Celiny 18

Telefon: 41 354 52 03, 509 014 115

Charakter usług: stały

Liczba miejsc: 12

Liczba pokoi: 5

Danuta Kołodziejczyk

Kołołaz

Adres: Chańcza 37

Telefon: 600 631 594

Charakter usług: stały

Liczba miejsc: 9

Liczba pokoi: 3

Jarosław Krawiecki

Adres: Chańcza 112

Telefon: 693 271 851, 696 366 197

Charakter usług: sezonowy 1 VI – 30 I

Liczba miejsc: 5

Liczba pokoi: 2

Maria Suchojad

Maria Suchojad

Adres: Chańcza 83

Telefon: 41 353 50 75, 533 639 552

Charakter usług: stały

Liczba miejsc: 6

Liczba pokoi: 2

Krystyna i Zbigniew Józwik

Kornik

Adres: Drogowle 49

Telefon: 608 177 425, 600 711 370

Charakter usług: sezonowy 1 VI – 30 IX

Liczba miejsc: 4

Liczba pokoi: 2

Barbara Wojciechowska

Pyzówka

Adres: Głuchów Lasy 34

Telefon: 609 818 501

Charakter usług: stały

Liczba miejsc: 12

Liczba pokoi: 4

Zdzisław Pniewski

Korzyna

Adres: Korzenno 2

Telefon: 505 051 815, 501 676 511

Charakter usług: stały

Liczba miejsc: 15

Liczba pokoi: 5

Jolanta Haba

Pod Zamczyskiem

Adres: Nowa Huta 28A

Telefon: 663 042 528

Charakter usług: stały

Liczba miejsc: 10

Liczba pokoi: 4

Wisława Jaworska

Igrzycznia

Adres: Nowa Huta 95

Telefon: 602 256 979

Charakter usług: stały

Liczba miejsc: 5

Liczba pokoi: 2

Elżbieta Kot

„Kuznia” – leśniczówka

Adres: Nowa Huta 20

Telefon: 507 55 39 14

Charakter usług: stały

Liczba miejsc: 12

Liczba pokoi: 4

Grażyna i Kazimierz Karwat

Kasztelanka

Adres: Mędrów 17

Telefon: 606 457 446

Charakter usług: stały

Liczba miejsc: 10

Liczba pokoi: 4

Teresa Piotrowicz

Przy Źródłku

Adres: Pągowiec 16

Telefon: 41 353 51 20, 692 608 800

Charakter usług: stały

Liczba miejsc: 15

Liczba pokoi: 5

Halina Rejnowicz

Gospodarstwo Agroturystyczne „Aga”

Adres: Raków

Telefon: 502 554 650, 502 554 651

Charakter usług: stały

Liczba miejsc: 19

Liczba pokoi: 4

Zofia Skuza

Podborek

Adres: Rembów 2

Telefon: 500 547 197, 530 530 306

Charakter usług: sezonowy 1 VI – 30 IX

Liczba miejsc: 4

Liczba pokoi: 2

Małgorzata i Andrzej Więcek

Smykówka

Adres: Smyków 7

Telefon: 604 752 998, 510 416 269

Charakter usług: stały

Liczba miejsc: 6

Liczba pokoi: 3

Marianna Mróz

U Zielarki

Adres: Smyków 21

Telefon: 507 076 884

Charakter usług: stały

Liczba miejsc: 20

Liczba pokoi: 5

Adam Włodarczyk

Gospodarstwo Agroturystyczne

Adres: Zalesie 101

Telefon: 608 078 182

Charakter usług: stały

Liczba miejsc: 8

Liczba pokoi: 4

Krystyna Gawron

Sosnowy Gaj

Adres: Życiny

Telefon: 604 997 269

Charakter usług: sezonowy 1 VI – 30 IX

Liczba miejsc: 12

Liczba pokoi: 4

Stefania, Władysław Burza

Agroturystyka

Adres: Życiny – domki

Telefon: 606 885 014

Charakter usług: sezonowy 1 VI – 30 IX

Liczba miejsc: 12

Liczba pokoi: 4

Danuta i Grzegorz Urbanowscy

Big Farma

Adres: Życiny 16

Telefon: 607 466 413

Charakter usług: stały

Liczba miejsc: 10

Liczba pokoi: 3

Zbigniew Walasek

Życiny 17

Adres: Życiny 17

Telefon: 601 483 958, 695 219 447

Charakter usług: sezonowy 1 VI – 30 IX

Liczba miejsc: 6

Liczba pokoi: 2

Sporty wodne z udziałem młodzieży na Zalewie Chańcza

Ważne adresy:

Urzędy, Instytucje:

Urząd Gminy Raków

ul. Ogrodowa 1

26 – 035 Raków

tel. 41 35 35 018

www.rakow.pl

e-mail: urzadz@rakow.pl

Centrum Kultury Fizycznej i Rozwoju Lokalnego

Ul. Ogrodowa 1

26-035 Raków

NIP 657-27-66-249

Tel. faks +48 (41) 3535098

Tel. kom. 604622674

e-mail: a.zwierzynska@rakow.pl

lub ckfirl@gmail.com

www.rakow.pl (zakładka CKFiRL)

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej

ul. Sienińskiego 19,

26-035 Raków

tel. 41 35 35 201

Posterunek Policji w Rakowie

ul. Leśna 7

26 – 035 Raków

tel. 41 35 35 007

Gminny Ośrodek Zdrowia w Rakowie

ul. Klasztorna 16

26 – 035 Raków

tel. 41 35 35 009

Poczta

Plac Wolności 14

26 – 035 Raków

tel. 41 35 35 001

Bank Spółdzielczy w Szydłowie – oddział Raków

Plac Wolności 30

26 – 035 Raków

tel. 41 35 35 002

Zakład Usług Komunalnych w Rakowie

ul. Kościuszki 45

26 – 035 Raków

tel. 41 35 35 045

Gminna Biblioteka Publiczna w Rakowie

Łagowska 25

26 – 035 Raków

tel. 41 35 35 154

Gminne Towarzystwo Sportowe w Rakowie

ul. Łagowska 25,

26-035 Raków,

tel. 41 35 35 028,

Stowarzyszenie Agroturystyczne „Dolina Czarnej”

ul. Sienińskiego 6

26-035 Raków

Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi”

Pl. Staszica 6

26-021 Daleszyce

tel. 41 307 26 44

e-mail: biuro@bialelugi.pl

www.bialelugi.pl

Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Rakowskiej

ul. Sienińskiego 6

26 – 035 Raków

tel. 41 35 35 154

www.tpzr.rakow.pl

Szkoły:

Gimnazjum im. Jana Pawła II w Rakowie

ul. Łagowska 25

26 – 035 Raków

tel. 41 35 35 028 www.gimnazjum.rakow.pl

gimrakow@onet.pl

<http://gimrakow.szkoły.interklasa.pl>

Zespół Szkolno-Przedszkolny w Rakowie

ul. Sienińskiego 20

26 – 035 Raków

tel. 41 35 35 015

Szkoła Podstawowa w Bardzie

Bardo 68

26 – 035 Raków

tel. 41 35 35 180

Szkoła Podstawowa w Ociesękach

Ociesęki 63

26 – 035 Raków

tel. 41 35 35 313

Szkoła Podstawowa w Szumsku

Szumsko 42B

26 – 035 Raków

tel. 41 35 35 170

Parafie:

Sanktuarium Matki Bożej Cudownej

Przemiany w Rakowie

ul. Kościelna 5

26 – 035 Raków

tel. 41 35 35 011

Parafia p.w. Nawiedzenia Najświętszej

Marii Panny w Bardzie

Bardo 84

26 – 035 Raków

tel. 41 35 35 179

Parafia p.w. Świętego Jana Chrzcziciela

w Ociesękach

Ociesęki 35

26 – 035 Raków

tel. 41 35 35 285

Parafia p.w. Świętego Stanisława Biskupa i Męczen-

nika w Szumsku

Szumsko 50

26 – 035 Raków

tel. 41 35 35 171

Słowniczek terminów plastycznych:

chrzcielnica – zbiornik na wodę święconą używany do sakramentu chrztu, zazwyczaj składa się z czaszy (zbiornika na wodę), trzonu z modusem i bazy.

epitafium – ozdobna tablica poświęcona pamięci zmarłego, zawierająca napis ku jego czci, portret zmarłego, scenę figuralną oraz symbole i postacie alegoryczne. Skromniejsza w formie, na ogół pozbawiona ozdób jest tablica nagrobna.

fasada – część budowli o dekoracyjnym charakterze przeważnie zawierająca wejście główne.

fronton (przyczółek) – szczyt budowli (zazwyczaj o kształcie trójkąta), którego pole wewnętrzne gładkie lub rzeźbione, obramowane gzymsem nazywane jest tympanonem.

gurt (pas sklepienny) – łuk podsklepienny, murowany (z kamienia lub cegły) wspierający się na dwóch podporach wzmacniających i podtrzymujących sklepienie. W architekturze nowożytnej pełni zazwyczaj funkcję dekoracyjną ze względu na używany materiał, łatwy do obróbki (tynk, gips).

korpus – centralna część budowli, w architekturze kościelnej mianem tym określa się część nawową bez różnego rodzaju przybudówek (kruchty, zakrystii itp.)

kruchta – przedsionek kościoła poprzedzający wejście główne lub boczne (do naw i zakrystii).

luneta – część sklepienia poprzeczna w stosunku do głównej jego osi, mieszcząca przeważnie otwór okienny w zamykającej ją od zewnątrz pionowej ścianie.

monstrancja – naczynie liturgiczne służące do kultowego okazywania i procesyjnego przenoszenia hostii. Monstrancja składa się ze: stopy, trzonu z nodusem (zgrubieniu występującym na trzonie naczyń liturgicznych) oraz tzw. glorii (zawierającej małą puszkę kryształową lub szklaną z metalowym półksiężycem wewnątrz – melchizedechem, służącym do podtrzymywania hostii).

nawa – część kościoła leżąca między prezbiterium a kruchtą, przeznaczona dla wiernych. W założeniach wielonawowych rozróżnia się: nawę główną (usytuowaną na osi budynku), nawę boczną (oddzieloną od nawy głównej rzędem podpór-kolumn lub filarów), nawę poprzeczną nazywaną transeptem (przecinającą nawę główną pod kontem prostym).

Nepomuk – figura przedstawiająca św. Jana Nepomucena.

pacyfikał – bogato zdobiony relikwiarz w kształcie krzyża lub monstrancji, podawany wiernym do ucałowania.

patena – płaskie, okrągłe naczynie liturgiczne używane podczas mszy do kładzenia hostii i nakrywania kielicha.

pilaster – płaski przyścienny filar pełniący funkcję podpory i dekoracyjnego rozczłonowania ścian. Pilaster składa się z: głowicy, trzonu, bazy, cokołu. Często stosuje się tzw. wiązkę – zestawienie całych pilastrów oraz ich części, tworzących wrażenie nałożenia na siebie kilku pilastrów o węższych trzonach.

portal – dekoracyjne architektoniczno-rzeźbiarskie obramowanie otworu wejściowego.

predella – dolna część (podbudowa) nastawy ołtarza w postaci skrzynki, bogato rzeźbiona lub malowana.

prezbiterium – część kościoła przeznaczona dla duchowieństwa oddzielona zazwyczaj od nawy głównej lekkim podwyższeniem, balustradą i tęczą, wyodrębniona także w bryle zewnętrznej.

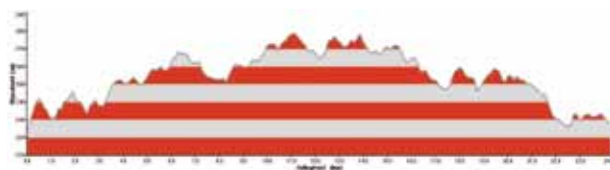
przypora (skarpa, szkarpa) – pionowy element konstrukcyjny w formie prostego lub uskokowego filara przyściennego o ściętej górnej części. Zastosowanie przypór pozwala na przeniesienie ciężaru sklepienia na fundamenty.

stiuk – mieszanina wapna, piasku marmurowego, gipsu, kleju oraz barwnika służąca jako materiał zdobniczy do kształtowania różnego typu motywów architektonicznych, ornamentacyjnych i figuralnych. Dekoracje stiukowe nazywane są również sztukateriami.

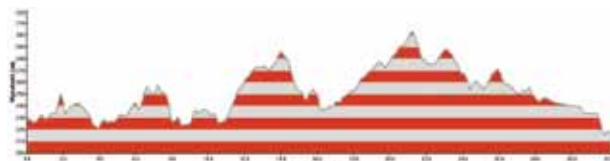
woluta (ślimacznica) – motyw zdobniczy w kształcie spirali lub zwoju.

żagielek (pendentyw) – narożny wycinek sklepienia stosowany w budowlach na planie czworoboku, umożliwia przejście do rzutu okrągłego (stanowi oparcie dla kopuły).

Profile tras rowerowych

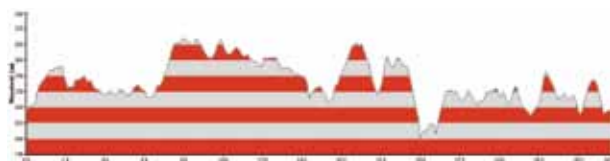
Drogowle-Raków (czarny)

Raków-Chańcza-Raków (żółty)

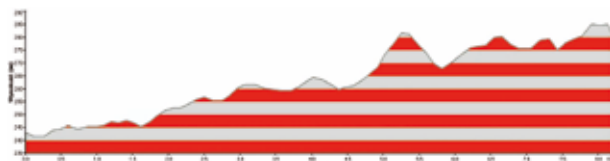
Raków-Nowa Huta-Raków (czerwony)

Raków-Pułaczów-Raków (niebieski)

Raków-Rembów (zielony)

Smyków-Drugnia (żółty)

Bibliografia

- Bieleccy A. i T., *Legends Ziemi Staszowskiej*, Staszów 2007.
- Chmaj L., *Bracia Polscy. Ludzie, idee, wpływy*, Warszawa 1957.
- Cynarski S., *Raków. Ognisko arianizmu*, Kraków 1968.
- Durlik E., *Gmina Raków w publikacjach: zestawienie bibliograficzne*, Kielce 1999.
- Fijałkowski E. i J., *Kamień budowlany w murach rembowskiego zamku*, [w:] *Informator Towarzystwa Przyjaciół Górnictwa, Hutnictwa i Przemysłu Staropolskiego w Kielcach*, Kielce 1975.
- Fijałkowski J., *Góry Świętokrzyskie nieznanne: z wędrówek geologa*, Staszów 1994.
- Jastrzębski C., *Góry Świętokrzyskie: szlak oznaczony im. Henryka Orlińskiego: Widelki – Drogowle – Raków – Chańcza – Szydłów*, Kielce 1994.
- Kajzer L., *Późnośredniowieczne zamki na terenie dawnego województwa sandomierskiego*, Kielce 2005.
- Kajzer L., *W sprawie dworu murowanego w Rembowie koło Rakowa*, „Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego”, T. XIV, Kraków 1985.
- Kajzer L., Kuczyński J., *Średniowieczny zamek rycerski w Rembowie koło Rakowa*, „Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego”, T. XIV, Kraków 1985.
- Kamińska M., *Nazwy miejscowe dawnego województwa sandomierskiego*, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1964 – 1965.
- Kiryk F., *Urbanizacja Małopolski. Województwo sandomierskie XIII – XVI wiek*, Kielce 1994.
- Kopertowska D., *Nazwy miejscowe województwa kieleckiego*, Warszawa – Kraków 1984.
- Kot S., *Wypisy Stanisława Kota do dziejów Rakowa*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, T. XXXII, Warszawa 1987.
- Kuraś S., *Zbiór dokumentów małopolskich*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1963.
- Ochmański W., *Lustracja województwa sandomierskiego: 1564 – 1565*, Wrocław 1963.
- Powiat opatowski*, [w:] *Katalog zabytków sztuki w Polsce. Województwo kieleckie*, pod red. J. Z. Łozińskiego, B. Wolff, z. 7, Warszawa 1959.
- Siedziby biskupów krakowskich na terenie dawnego województwa sandomierskiego: Europejskie dni dziedzictwa 1997, materiały z sesji naukowej Kielce 20.IX.1997r.*, pod red. L. Kajzera, Kielce 1997.
- Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, J. Krzywickiego, W. Walewskiego, T. I – XV, Warszawa 1880 – 1902.
- Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, pod red. K. Kubalskiej – Sulkiewicz, Warszawa 2004.
- Sypkowiec A. i R., *Zamki i warownie ziemi sandomierskiej*, Warszawa 2003.
- Szymański J., *Szlakiem Braci Polskich: przewodnik turystyczny po Kielecczyźnie*, Kielce 1962.
- Tazbir J., *Bracia Polscy na wygnaniu: studia z dziejów emigracji arian*, Warszawa 1977.
- Tazbir J., *Reformacja w Polsce. Szkice o ludziach i doktrynie*, Warszawa 1993.
- Tazbir J., *Stolica polskich arian, „Mówią wieki”, z. 5*, Warszawa 1961.
- Tazbir J., *Zagłada arian*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, T. VI, Warszawa 1961.
- Topolski J., *Gospodarka polska a europejska w XVI – XVIII wieku*, Poznań 1977.
- Urban W., *Epizod reformacyjny*, Kraków 1988.
- Urban W., *Katolickie świadectwo o arianach w Rakowie w 1662*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, T. XL, Warszawa 1996.
- Wiśniewski J., *Dekanat opatowski*, Radom 1907.
- Zieliński S., *Bitwy i potyczki 1863 – 64 na podstawie materiałów drukowanych i rękopiśmiennych Muzeum Narodowego w Rapperswilu*, Rapperswil 1913.

Spis treści

Słowo wstępne	5
Wstęp	6
Miejscowości gminy Raków	8

Bardo	12	Papiernia	50
Celiny	16	Pągowiec	52
Chańcza	18	Pułaczów	54
Dębno	22	Radostów	56
Drogowle	26	Raków	58
Głuchów	30	Rakówka	68
Głuchów Lasy	32	Rembów	70
Jamno	34	Smyków	76
Korzenno	36	Szumsko	78
Koziel	38	Szumsko - Kolonia	84
Lipiny	40	Wola Wąkopna	88
Mędrów	42	Wólka Pokłonna	90
Nowa Huta	44	Zalesie	92
Ociesęki	46	Życiny	94

Produkty lokalne 97

Potrawy	98
Potrawy z gminy Raków	98
Potrawy z gminy Szydłów	100
Potrawy z miasta i gminy Daleszyce	101
Potrawy z miasta i gminy Chmielnik	106

Rękodzieło 107

Wydarzenia 114

„W dzień Św. Tekli ziemniaki będziemy piekli”	114

„Świątokrzyski szteti”	116

Koła Gospodyń Wiejskich 118

KGW w Bardzie	118
KGW w Celinach	119
KGW w Nowej Hucie	120
KGW w Szumsku	120
KGW w Mędrowie	121
KGW w Woli Wąkopnej	122

Gospodarstwa agroturystyczne 123

Ważne adresy	129

Słowniczek terminów plastycznych	131

Profile tras rowerowych	132

Bibliografia	133

Zapewniając o życzliwości władz lokalnych i gościnności mieszkańców oraz właścicieli gospodarstw agroturystycznych zachęcamy Państwa do odwiedzenia Rakowa. Zapraszamy do poznania naszej gminy - pełnej uroczych, malowniczych, zabytkowych i ciekawych zakątków.

Kontakt:

Urząd Gminy w Rakowie
Ul. Ogrodowa 1
26-035 Raków
NIP 657-17-40-696
Tel. faks +48 (41) 3535018
e-mail: urząd@rakow.pl
www.rakow.pl

Centrum Kultury Fizycznej i Rozwoju Lokalnego

Ul. Ogrodowa 1
26-035 Raków
NIP 657-27-66-249
Tel. faks +48 (41) 3535098
Tel. kom. 604622674
e-mail: a.zwierzynska@rakow.pl
lub ckfirl@gmail.com
www.rakow.pl (zakładka CKFiRL)

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich:
Europa inwestująca w obszary wiejskie
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach osi Leader
Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 - 2013

